

jiyi eleştirmeye ve 1841'de felsefesinde (*Hristiyanlığın Özü* adlı eseriyle) büsbütün hakim düşünce durumuna gelen materyalizme yönelmeğe başlar; 1843'te *Geleceğin Felsefesi'nin İlkeleri* adlı eseri çıkar. Sonraları Engels, Feuerbach'ın bu eserleri üzerine yazarken, bu kitapların "...kurtarıcı etkisini kendi kendine duymuş olmak...lazım" geldiğini söylüyordu. "Bizler (yani sol hegelciler, Marx dahil), hemen Feuerbach'çı olduk." Bu dönemde, sol hegelcilerle bazı ilişkileri olan Renanya radikal burjuvaları, Köln'de bir muhalefet gazetesini, (1 Ocak 1842'den itibaren) *Rheinische Zeitung*'u çıkardılar. Marx ve Bruno Bauer bu gazeteyle işbirliği ettiler ve Ekim 1842'de Marx başyazar oldu, Bonn'dan Köln'e geldi. Marx'ın yönetiminde gazetenin devrimci demokratik eğilimi gittikçe daha da belirlendi ve hükümet gazeteyi iki, hatta üç misli artan bir sansüre tabi tuttuktan sonra nihayet 1 Ocak 1843'te tamamen kapatmaya karar verdi. Bu tarihte Marx başyazarlığı tamamen terketmek zorunda kaldı, fakat ayrılması, Mart 1843'te yasaklanan gazeteyi kurtarmadı. Engels, Marx'ın *Rheinische Zeitung*'ta yayınladığı makalelerin en önemlileri arasında, ileride belirtilenlerden başka (bk. *Bibliyografya*), Möselle Vadisi bağcılarının durumları üzerine olan bir makaleyi de sayar. Gazetecilik faaliyeti, Marx'a ekonomi politik alanında bilgisinin yetersiz olduğunu gösterdi. Bunun üzerine, bu konuyu da büyük bir gayretle incelemeğe koyuldu.

1843'te Marx bir çocukluk arkadaşı olan ve öğrenimi sırasında nişanlandığı Jenny von

Westphalen ile Kreuznach'ta evlendi. Karısı, Prusya'nın gerici aristokrat bir ailesinden-di. Nitekim, Jenny von Westphalen'in ağabeyi en gerici dönemlerden birinde, 1850-1858'de, Prusya İçişleri Bakanı olacaktır. 1843 sonbaharında Marx, Arnold Ruge ile (1802-1880; sol hegelci; 1825'ten 1830'a dek hapis yatmış; 1848'de politik nedenlerle ülkesinden ayrılmış; 1866-1870'ten sonra Bismark'çı olmuştur) ülke dışında radikal bir dergi yayınlamak için Paris'e geldi. Derginin sadece *Deutsche-Französische Jahrbücher* başlıklı ilk fasikülü çıktı. Almanya'da gizli dağıtım güçlükleri ve Ruge ile olan ayrılıklar nedeniyle yayını sürdürülemedi. Bu dergi tarafından yayınlanmış makalelerinde Marx, daha bu andan itibaren, "varolan herşeyin kıyasıya eleştirisi"ni ve özellikle "silahların eleştirisi"ni(2) isteyen ve kitlelere ve *proletaryaya* çağrıda bulunan bir devrimci olarak karşımıza çıkmaktadır.

Eylül 1844'te Friedrich Engels birkaç gün için Paris'e geldi ve bu andan itibaren Marx'ın en yakın dostu oldu. Her ikisi de bu dönemde Paris'in ihtilalci gruplarının yoğun hayatında yer aldılar (o sıralarda, Marx'ın 1847'de çıkan *Felsefenin Sefaleti* adlı eseriyle kesin olarak hesabını göreceği Proudhon'un doktrini özellikle önemliydi) ve küçük burjuva sosyalizminin çeşitli öğretileriyle sert bir biçimde mücadele ederek, devrimci *proletarya sosyalizminin* yada *komünizm* (marksizm)in teori ve taktiğini geliştirdiler. Bibliyografyada Marx'ın bu dönemdeki, 1844-1848, eserlerine bakınız. Tehlikeli bir ihtilalci kabul edilen Marx, 1845'te Prusya

Hükümeti'nin ısrarlı isteği üzerine Paris'ten çıkartıldı. Brüksel'e yerleşti.

1847 ilkbaharında, Marx ve Engels, gizli bir derneğe, *Komünist Ligası*'na girdiler ve bu birliğin II. Kongresi'nde (Londra, Kasım 1847) ön planda rol oynadılar. Kongrenin isteği üzerine, Şubat 1848'de yayınlanan ünlü *Komünist Partisi Manifestosu*'nu kaleme aldılar. Bu eser, dahiyane bir açıklık ve güçle yeni bir dünya görüşünü, toplumsal hayatı kavrayan tutarlı materyalizmi; evrimin en derin ve en geniş bilimi olan diyalektiği, sınıf mücadelesinin ve yeni bir toplumun, komünist toplumun yaratıcısı olan proletaryaya dünya tarihinde düşen rolün teorisini ortaya koymaktadır.

Şubat 1848 devrimi patlak verince, Marx Belçika'dan da atıldı. Almanya'ya dönüp Köln'e yerleşmek üzere, Mart devriminden sonra terkettiği Paris'e döndü. Marx'ın başyazarlık yaptığı *Neue Rheinische Zeitung*, 1 Haziran 1848'den 18 Mayıs 1849'a dek orada yayınlandı. Yeni teori, önce 1848-49 devrimci olayları boyunca ve sonra dünyanın tüm ülkeleri -nin demokratik ve proleter hareketleri tarafından parlak bir biçimde doğrulandı. Galip gelen karşı-devrim Marx'ı mahkemeye sevketti (9 Şubat 1849'da beraat etti); sonra da Almanya'dan attı (16 Mayıs 1849). Önce Paris'e gitti, fakat 13 Haziran 1849 gösterisinden sonra bu şehirden tekrar uzaklaştırıldı, ve bunun üzerine, hayatının sonuna kadar yaşayacağı Londra'ya gitti.

Marx ve Engels'in (1913'te yayınlanan) mektuplarının da gösterdiği gibi, bu sürgün

hayatının koşulları son derece ağırdı. Marx ve ailesi sefalet içinde eziliyordu; Engels'in sürekli ve fedakarca maddi yardımı olmasaydı, Marx sadece *Kapital*'i bitirememekle kalmayacak, kaçınılmaz bir biçimde sefalet içinde perişan olacaktı. Ayrıca, küçük burjuva sosyalizminin hakim öğretisi ve akımları, Marx'ı, devamlı amansız bir mücadele sürdürmeğe, bazen en kudurmuş ve en saçma kişisel saldırıları (*Herr Vogt*) göğüslemeğe mecbur ediyordu. Mülteci çevrelerinden uzakta durup Marx bir tarihsel çalışmalar dizisinde (bk. *Bibliyografya*) kendisini tamamiyle ekonomi politik incelemesine vererek materialist teorisini geliştirdi. Eserleri *Ekonomi Politikin Eleştirisine Katkı* (1859) ve *Kapital* (Kitap I, 1867) ile bu bilimde bir devrim yaptı. (bk. Daha ileride "Marx'ın Öğretisi" bölümüne.)

Demokratik hareketlerin yeniden canlanması, 50'lerin sonu ile 60'larda, Marx'ı tekrar pratik faaliyete itti. 1864'te (28 Eylül) Londra'da ünlü I. Enternasyonal, "Uluslararası Emekçiler Birliği" kuruldu. Marx, bu birliğin ruhuydu; gene bu birliğin ilk "söylev"inin, çok sayıda karar tasarısının, bildirgesinin ve manifestosunun yazarıydı. Çeşitli ülkelerin işçi hareketini birleştirerek, Marx öncesi, proletarya dışı sosyalizmin türlü biçimlerini (Mazzini, Proudhon, Bakunin, İngiliz liberal sendikacılığı, Almanya'da lasalcıların sağa yönelik kararsızlıkları) ortak bir faaliyete yöneltmeğe çalışarak, bütün bu okul ve mezhep (sekt)lerin teorileriyle mücadele ederek, Marx çeşitli ülkelerde işçi sınıfının proleter mücadelesi

için tek bir taktik pekiştirdi. Paris Komünü'nün düşüşünden (1871) -ki bu konuda Marx çok derin, çok doğru, çok parlak, çok geçerli devrimci bir değerlendirme yapmıştır (*Fransa'da İçsavaş*,1871) - ve bakunincilerin kışkırttığı bölünmeden sonra, Enternasyonal'in Avrupa'da yaşaması olanaksızlaşmıştı.1872 La Haye Kongresi'nden sonra, Marx, Enternasyonal Genel Konseyi'nin New York'a taşınmasını kabul ettirdi. I. Enternasyonal tarihsel görevini yapmıştı ve yerini, dünyanın bütün ülkelerinde işçi hareketinin daha büyük gelişme göstereceği bir döneme, niteliğini hareketin genişliğine gelişmesinde ve çeşitli ulusal devletler çerçevesinde kitle-sel işçi sınıfı sosyalist partilerinin kurulmasında bulan bir döneme bırakıyordu.

Enternasyonal'in yoğun faaliyeti ve çok büyük çabalar gerektiren teorik çalışmaları Marx'ın sağlığını kesin olarak sarstı. Yığınla yeni belge toplayarak ve birçok dil (örneğin rusça) çalışarak, ekonomi politiği yenileme ve *Kapital*'i yazma çalışmalarını sürdürdü, ancak hastalık *Kapital*'i bitirmesine engel oldu.

2 Aralık 1881'de karısı öldü.14 Mart 1883 te Karl Marx, koltuğunda sükunet içinde son uykusuna daldı. Karısıyla birlikte Londra'da Highgate mezarlığına gömüldü. Aile büyük bir sefalet çekerken Marx'ın birkaç çocuğu gencecik yaşta Londra'da ölmüştü. Hayatta kalan üç kızı İngiliz ve Fransız sosyalistleriyle evlendiler;bunlar: Eléonore Eveling, Laura Lafargue ve, oğlu halen Fransız Sosyalist Partisi üyesi olan Jenny Longuet'dirler.

MARX'IN ÖĞRETİSİ

Marxizm Marx'ın öğretisinin ve görüşlerinin sistemidir. Marx, XIX. yüzyılda insanlığın en ileri üç ülkesince temsil edilen başlıca üç fikir akımını sürdüren ve tekemmül ettiren dahidir; bunlar: klasik alman felsefesi, klasik ingiliz ekonomi politiği ve genel olarak devrimci fransız öğretilerine bağlı olan fransız sosyalizmidir. Hasımlarınca da teslim edildiği gibi, tamamı tüm uygar ülkelerin işçi hareketinin teorisi ve programı olarak çağdaş bilimsel sosyalizmi ve materyalizmi oluşturan Marx'ın düşüncelerinin dikkate değer tutarlılığı ve bütünlüğü bizi, marksizmin temel içeriğinden, Marx'ın ekonomik öğretisinden önce, onun genel dünya görüşüne kısa bir bakış yapmağa zorlar.

Felsefi Materyalizm

Düşüncelerinin oluştuğu dönem olan 1844-1845'ten itibaren Marx, materyalist idi ve özellikle de Ludwig Feuerbach'ın etkisindeydi. Marx'ın gözünde, Feuerbach'ın zayıf noktaları, sadece materyalizm'inin tutarlılık ve kavrayıcılık bakımından yetersiz kalması idi. Marx'a göre, "çığır açan" Feuerbach'ın tarihsel önemi, Hegel idealizmi ile bağlarını kesin olarak kopartmasından ve materyalizmi ilan etmesinden ileri geliyordu. Daha "XVIII. yüzyılda özellikle fransız materyalizmi, varolan siyasal kurumlara, dine, teolojiye karşı değil sadece... fakat her türlü metafiziğe de" ('mantıksal felsefe' karşıt olarak 'aşırı spekülasyon' an-

lamında) karşı bir mücadele oldu (*Literarischer Nachlass*'da *Kutsal Aile*). "Hegel'e göre," diye yazıyordu Marx, "fikir (idea) adı altında bağımsız bir özneye dönüştürdüğü düşünme süreci, gerçeğin yaratıcısıdır (demi-urgosudur)... Bana göre, tersine, düşüncel olan (ideelle), gerçekler aleminin insan beynine taşınıp konmuş bir yansımasıdır sadece." (*Kapital*, I. Kitap, İkinci Baskı Son-sözü). Marx'ın bu materyalist felsefesiyle tam bir görüş birliğinde olan ve bu felsefeyi, el yazmasını Marx'ın okuduğu *Anti-Dühring*'te açıklayan F. Engels : "Dünyanın bütünlüğü (birliği), varlığından ibaret değildir...Dünyanın gerçek birliği maddiliğinden ibarettir, ve bu felsefe ve doğabiliminin uzun ve meşakkat gerektiren gelişmesiyle kanıtlanır..." "Hareket maddenin varoluş tarzıdır. Asla ve hiçbir yerde hareketsiz madde ve maddesiz hareket olmamıştır, olamaz da...Fakat düşüncenin ve bilincin ne olduğu ve nereden geldiği sorulursa eğer, bunların insan beyninin ürünleri oldukları ve bizzat insanın doğanın bir ürünü olduğu ve içinde bulunduğu ortamda ve bu ortamla birlikte geliştiği bulunur; insan beyninin ürünlerinin, ki son çözümlemede doğanın ürünleridir, doğanın bütünüyle çelişki içinde olmayıp uygunluk içinde oldukları sonucu doğal olarak buradan gelmektedir işte." "Hegel idealist idi, bu demektir ki, aklının düşüncelerini gerçek süreçlerin ve şeylerin az yada çok soyut yansıması (eserin aslında: *Abbilder*; Engels bazen 'kopya'dan da söz eder) olarak addedeceği yerde, aksine nesnelere ve nesnelere gelişmesini dünya varolmadan önce, nerede olduğu bilinmez, varolan "fikir" (idea)

nın basit kopyaları olarak addetmekteydi", diye yazıyordu. Feuerbach felsefesi üzerine kendisinin ve Marx'ın düşüncelerini sergilediği ve Hegel, Feuerbach ve tarihin materyalist anlayışı üzerine Marx'la birlikte kaleme alınmış olan 1844-1845 eski elyazmalarını bir kez daha okuduktan sonra baskıya gönderdiği *Ludwig Feuerbach*'ında Engels: "Her felsefenin, ve özellikle modern felsefenin büyük temel sorunu, düşünce ile varlık, ruh (esprit) ile doğa ilişkileri sorunudur. İlk öğenin hangisi, ruh mu yoksa doğa mı olduğunu bilme sorunudur. Bu soruya şu yada bu şekilde cevap verişlerine göre filozoflar ikiye ayrılırlardı. Doğaya göre ruhun önceliğini öne sürenler, böylece son açıklamada hangi türde olmuş olursa olsun, dünyanın yaratılmış olduğunu kabul edenler, idealizm safını oluşturlardı. Doğanın önceliğini öngörenler, materyalizmin çeşitli okullarına mensupturlar," diye yazmaktadır. İdealizm ve materyalizm kavramlarının bu anlamdan (felsefi anlamdan) gayri her türlü kullanımı sadece karışıklık yaratır. Marx sadece şu yada bu biçimde dine bağlı olan idealizmi değil, fakat özellikle günümüzde yaygınlaşmış olan, çeşitli görünümleri altında Kant'ın ve Hume'un görüşlerini, agnostisizm, kritisizm, pozitivismi de kararlı bir biçimde reddediyordu, bu tür felsefeyi idealizme verilmiş "gerici" bir taviz ve en iyi gözle bakılsa bile, "materyalizmi herkes önünde açıkça reddederken, aynızamanda utangaç bir biçimde gizlice kabul etmek" sayıyordu. Bu konuda Marx'ın ve Engels'in saydığımız eserlerinden başka, Marx'ın Engels'e yazdığı 12 Aralık 1868 tarihli, meşhur doğabilimcisi Thomas

Huxley'in kendisini mutadın üstünde "mater - yalist" olarak gösterdiğini ve gerçekten gözlemledikçe ve düşündükçe, asla materyalizmin dışına çıkamayacağımızı" kabul ettiğini müşahade eden Marx, onu agnostisizme ve Hume'un teorisine "açık kapı bırakmış olmak" tan dolayı kınar. Marx'ın, düşüncesini özellikle özgürlük ve gereklilik arasındaki ilişkide toplaması önemlidir: "Gereklilik anlaşılmadığı ölçüde kördür sadece... Özgürlük gerekliliğin kavranılmasıdır (F.Engels, *Anti-Dühringte*); diğer bir deyişle özgürlük, doğanın objektif yasalarının varlığını ve gerekliliğin özgürlüğe diyalektik dönüşümünü bilmekten ibarettir (aynı biçimde, bilinmeyen, fakat bilinebilir "kendiliğinde şey" in "bizim için şey" e, "eşyanın özünün" "olgulara (fenomen)" dönüşmesi). Marx ve Engels Feuerbach'ınki ve (Büchner-Vogt -Moleschott'un 'kaba' materyalizmi de dahil olmak üzere) "eski" materyalizmin başlıca aşağıdaki eksiklerle malul olduğunu mütalaa etmişlerdir:

- 1) Bu materyalizmin "temelde mekanik" olması ve kimya ve biyolojinin yeni gelişmelerini hesaba katmaması (günümüzde maddenin elektrik teorisini de eklemek yerinde olacaktır);
- 2) Eski materyalizmin ne tarihsel ne de diyalektik olması (fakat anti-diyalektik anlamda metafizik olması) ve evrim görüşünü genelleştirilmiş ve sistemli bir biçimde uygulamaması; 3) "İnsan"ı "tüm toplumsal ilişkilerin bütünü" (tarihin somut olarak belirlediği ilişkiler) olarak değil de, bir soyutlama olarak tasarlaması ve böylece, sorun dünyayı "değiştirmek" olduğu halde, onu sadece "yorumlaması", yani "pratik devrimci çalışma"-nın önemini anlamaması.

Diyalektik

Marx ve Engels evrimin en geniş, en zengin ve en derin öğretisi Hegel diyalektiğinde klasik alman felsefesinin uçsuz bucaksız kazanımını görüyorlardı. Gelişmenin ve evrimin bu dan başka her türlü ifadesi, onlara, toplumda ve doğada evrimin (sıçramalar, yıkımlar ve devrimlerin damgasını taşıyan evrimin) gerçek ilerlemesini bozan, biçimini değiştiren, tek yanlı ve zayıf ifadeler olarak görünüyordu. "Marx ve ben, bilinçli diyalektiği doğanın materyalist anlayışında bütünleyip" (hegelcilik dahil, idealizmden) "kurtaranlar ilk biz olduk". "Doğa, diyalektiğin deneme tahtasıdır ve teslim edilmek gerekir ki, modern doğabilimi, bu deneme tahtasına her gün artan zengin bir olaylar harmanını (bu, radyumun, elektronların, elementlerin dönüşümünün v.s. keşfinden önce yazılmıştır) vermekte, böylece son çözümlemede doğada şeylerin metafizik olarak değil de, diyalektik bir biçimde oluştuğunu kanıtlamaktadır."

"Büyük temel düşünce, diye yazar Engels, dünyanın bitmiş değişmez şeylerin karmaşası olarak değil, fakat görünüşte durağan olan şeyler kadar, onların beynimizdeki entellektüel yan ımalarının, yani kavramların kesintisiz bir olma ve yokolma değişimine uğradığı süreçlerin bir karmaşası (kompleksi) olarak ele alınması zorunluluğudur... bu büyük temel düşünce, özellikle Hegel'den beri, bilinçlere öylesine derinlemesine nüfuz etmiştir ki, artık bu genel biçimiyle hemen hemen hiç çelişkisizdir. Fakat bu düşünceyi sözde

kabul etmek başka şey, onu gerçekte araştırmaya tabi her alanda ayrıntılarıyla uygulamak başka şeydir". "Onun (diyalektik felsefe)önünde kesin, mutlak, kutsal hiçbir şey yoktur; o herşeyde ve herşeyin geçici karakterini gösterir, ve onun önünde, kesintisiz bir olma ve yokolma, alttan üste yükselme sürecinden başka bir şey tutunamaz. Diyalektik felsefenin kendisi de, düşünen beyinde bu sürecin bir yansımasıdır sadece." Şu halde Marx'a göre diyalektik, "dış dünyanın olduğu kadar insan düşüncesinin de genel hareket yasalarının bilimidir."

Marx'ın kabul ettiği ve geliştirdiği, Hegel felsefesinin bu devrimci yanındır işte. Diyalektik materyalizmin "diğer bilimlere yüksekten bakan bir felsefeye ihtiyacı yoktur." Eski felsefenin artakalan kısmı "düşüncenin ve onun yasalarının öğretisidir - biçimsel mantık ve diyalektik. Marx'ın anlayışında, Hegel'inkinde de öyle, diyalektik bilginin kökenini ve gelişimini, bilgisizlikten bilgiye geçişi inceleyerek ve genelleştirerek, konusunu tarihsel bir bakış açısından ele almak zorunda olan, bugün bilgi öğretisi yada gnozeoloji diye adlandırılan şeyi içermektedir.

Çağımızda, gelişme, evrim düşüncesi sosyal bilince hemen hemen tamamen girmiştir, fakat bu Hegel felsefesinden başka yollarla olmuştur. Bununla birlikte, Marx'ın ve Engels'in Hegel felsefesine dayanarak formüle ettikleri gibi, bu düşünce öz bakımından mutad olmuş evrim düşüncesinden çok daha geniş ve çok daha zengindir. Bilinen aşamaları

sanki aynen tekerrür ediyormuş gibi görünen, fakat başka bir biçimde, daha yüksek bir derecede ('inkarın inkarı') tekrarlayan bir evrim; sanki düz bir çizgide değil de, helezoni (spiral) olarak ilerleyen bir evrim; sıçramalarla, yıkımlarla, devrimlerle bir evrim; "süreklilikte kesintiler"; niceliğin niteliğe dönüşmesi; çelişkinin kışkırttığı, gelişimin içsel itmeleri, belli bir olgu çerçevesinde yada belli bir toplumda, belli bir yapı üzerine etki eden çeşitli eğilimlerin ve güçlerin çatışması; her olgunun *bütün* görünüşlerinin (ve tarih bu görünüşlerin yenilerini durmadan ortaya çıkarır) çözülmez, sıkı bağı ve kendi aralarında bağımlılığı, hareketin evrensel, tek, yasalar tarafından yönetilen sürecini belirleyen bağ, kullanılagelen evrim öğretisinden öz bakımından daha zengin olan diyalektiğin bazı özellikleri bunlardır işte. (bk. Marx'ın Engels'e yazdığı 8 Ocak 1868 tarihli mektup. Marx, burad diyalektik materyalizmle karıştırılması saçma olacak olan Stein'in "katı trichotomies"leriyle alay eder.

Materyalist Tarih Anlayışı

Eski materyalizmin tutarsız yarım ve tekyanlı olduğunu farkedene K Marx, "toplumun bilimini...materyalist temel ile uyumlu hale getirmek ve bu temele dayanarak bu bilimi yeniden kurmak" gerektiği sonucuna vardı. Eger genel bir tarzda materyalizm varlığı bilinçle değil, bilinci varlıkla açıklıyorsa, insan toplumunun uygulanan bu bilim, *sosyal bilincin sosyal varlıkla açık-*

lanmasını gerekli kılıyordu. "Teknoloji, der Marx, doğa karşısında insanın hareket tarzını, maddi hayatını idame ettirmesi için gerekli üretim sürecini ve, dolayısıyla toplumsal ilişkilerin, bundan doğan entellektüel anlayışların yada düşüncelerin kökenini ortaya çıkarır." (*Kapital*, I. Kitap). Marx'ın *Ekonomi Politiğin Eleştirisine Katkı* eseri -nin önsözünde, materyalizmin insan toplumuna ve tarihine uygulanmış temel tezlerinin tam bir ifadesi bulunmaktadır. Burada şöyle der Marx:

"Yaşayışlarının toplumsal üretiminde insanlar, iradelerinden bağımsız, gerekli belirli ilişkilere, maddi üretim güçlerinin belirli bir gelişme düzeyine uygun düşen üretim ilişkilerine girerler.

"Bu üretim ilişkilerinin tümü toplumun ekonomik yapısını, üzerinde hukuksal ve siyasal bir üst apının yükseldiği, belirli toplumsal bilinç biçimlerinin uygun düştüğü somut temeli oluşturur. Maddi hayatın üretim biçimi genel olarak entellektüel, siyasal ve toplumsal hayat sürecini şartlandırır. Varlıklarını belirleyen, insanların bilinci değildir, aksine bilinçlerini belirleyen toplumsal varlıklarıdır. Gelişimlerinin belli bir aşamasında, toplumun maddi üretim güçleri, varolan üretim ilişkileriyle yada bu zamana kadar içinde faal olageldikleri mülkiyet ilişkileriyle, ki bu işin hukuksal ifadesidir sadece, çelişkiye düşerler. Bu ilişkiler üretim güçlerinin gelişme biçimleri iken, (artık, ç.) köstekleri olurlar. Burada toplumsal bir devrim dönemi başlar. Eko-

nomik temeldeki değişme az yada çok hızlı bir biçimde her türlü koskoca üstyapıyı altüst eder. Böylesi altüst oluşlar sözkonusu olduğunda, üretimin ekonomik koşullarının maddi altüst oluşuyla (ki bu bilimsel olarak kesinkes müşahade edilebilir), hukuksal, politik, dinsel, sanatsal yada felsefi biçimleri, kısaca insanların bu çatışmanın bilincine vardığı ve bunu sonuna kadar yürüttüğü ideolojik biçimleri ayırdetmek lazımdır. Nasıl ki, bir birey hakkındaki kanımız onun kendisi hakkında vardığı düşünce üzerine temellendirilemezse, böyle bir altüst olma dönemini de kendi bilinçliliğine dayanarak yargılayamayız; aksine bu bilinci maddi hayatın çelişkileriyle, üretim ilişkileri ve toplumsal üretim güçleri arasında varolan çatışmayla açıklamak lazımdır". "Kabaca, asya, antik, feodal ve modern burjuva üretim biçimlerinin birbirini izlemesi, toplumun sosyal ekonomik oluşumunun bir ilerleyişi olarak sayılabilir."(Marx'ın Engels'e yazdığı 7 Temmuz 1866 tarihli mektubundaki kısa formüle bakınız: 'Emeğin örgütlenişinin üretim araçlarıyla belirleniş teorimiz')

Materyalist tarih anlayışının keşfi, yada daha doğrusu, materyalizmin toplumsal olgular alanına yayılması ve tutarlı uygulanması daha önceki tarihsel öğretilerin iki temel yanlışını ortadan kaldırdı. Birincisi, bu teoriler, en mükemmel halleriyle dahi, insanların tarihsel eylemlerinin kökenini araştırmaksızın, toplumsal ilişkiler sisteminin gelişimini yöneten objektif yasaları anlamaksızın ve bu ilişkilerin köklerini maddi üretimin gelişim derecesinde görmeksizin bu eylemlerin sadece ideolojik gerekçelerini

göz önünde bulunduruyorlardı. İkincisi, önceki teoriler *kitlelerin* eylemini kesin olarak ihmal ediyorlardı, halbuki tarihsel materyalizm, ilk kez, kitlelerin hayatının toplumsal koşullarını ve bu koşulların değişimlerini doğabilimlerinin hassasiyetiyle incelemeyi sağlamaktadır. Marx'tan önceki "sosyoloji" ve tarihçilik, *en iyi* halde bile rasgele elde edilmiş ve işlenmemiş olaylar yığınınını ve tarihsel sürecin sadece münferit görünümlerini sergiliyorlardı. Marksizm çelişkili eğilimlerin *bütünü* inceleyerek, bu çelişkileri toplumun çeşitli *sınıflarının* açık seçik belirlenmiş üretim ve varoluş koşullarına götürerek, "ana" düşüncelerin seçiminde yada yorumlamalarında keyfiliği ve sübjektivizmi bir yana iterek, maddi üretim güçlerinin durumunda, istisnasız, çeşitli eğilimlerin ve bütün düşüncelerin *kökenini* keşfederek, toplumsal, ekonomik oluşumların doğuş, gelişim ve çözülüş sürecinin evrensel ve bütünsel incelemesine yolaçtı. İnsanlar kendi öz tarihlerinin zanaatkarı (yapıcısı - ç.)dırlar, fakat insanları, daha açıkçası, insan kitlelerini harekete getiren nedenler ne ile belirlenmiştir? Düşünceler ve çelişkili istekler arasındaki çatışmaların sebebi nedir? İnsan toplumlarının tümündeki bu çatışmaların bileşkesi nedir? İnsanların bütün tarihsel faaliyetinin üzerinde temellendiği maddi hayatın üretiminin objektif koşulları nelerdir? Bu koşulların evrimini yöneten yasa nedir? Marx dikkatini bütün bu sorunlara verdi ve yasalarla yönetilen, olağanüstü çeşitliliği ve bütün çelişkileri ne olursa olsun bir tek süreç olarak tasarlanan tarihin bilimsel incelemesinin yolunu çizdi.

Sınıf Mücadelesi

Her toplumda, toplum üyelerinin bazılarının isteklerinin diğerleri - ninkıyla çatıştığını, toplumsal hayatın çelişkilerle dolu olduğunu; tarihin bize halklar ve toplumlar arasındaki, hatta kendi içlerindeki mücadeleyi açığa çıkardığını; ve gene bundan başka, tarihin bize, devrim ve gericilik, barış ve savaş, duraklama ve hızlı ilerleme yada çöküş dönemlerini gösterdiğini biliyoruz. Marksizm, bu zahiri karışıklık ve içinden çıkılmaz duruma hülmeden yasaların varlığını keşfetmeyi sağlayacak ipucunu verdi: Sınıf Mücadelesi Teorisi.. Ancak, bir toplumun yada toplumlar grubunun bütün öğelerinin eğilimlerinin tümünün incelenmesidir ki, bu eğilimlerin sonucunun bilimsel bir kesinlikle tanımlanmasını sağlar. Şu halde, çelişkili istekler her toplumun bölündüğü sınıfların durum ve hayat koşullarının farklılığından doğmaktadır. *Komünist Partisi Manifestosu*'nda Marx: "Günümüze dek her toplumun tarihi, (daha sonra Engels, ilkel toplulukların tarihi hariç, diye ekleyecektir) sadece sınıf mücadeleleri tarihi olmuştur. Özgür insan ve köle, patrisyen ve plebyen, derebeyi ve serf, lonca ustası ve kalfa, tek kelimeyle ezenler ve ezilenler, kah açık kah gizli kesintisiz bir savaş, her defasında ister toplumun baştanbaşa devrimci bir dönüşümüyle, ister çatışma halinde olan her iki sınıfın da yıkımıyla sonuçlanan bir savaş sürdürdüler...Feodal toplumun yıkıntıları üzerinde yükselen modern burjuva toplumu uzlaşmaz sınıf çelişkilerini (antagonizma) ortadan kaldırmadı. Burjuva toplumu

eskilerin yerine yeni sınıflar, yeni baskı koşulları ve yeni mücadele biçimleri getirdi sadece. Bu arada, çağımızın, burjuvazi çağının ayırıcı niteliği, uzlaşmaz sınıf çelişkilerini basitleştirmiş olmasıdır. Toplum gitgide iki geniş düşman kampa, taban tabana zıt iki büyük sınıfa bölünür; burjuvazi ve proletarya." Büyük Fransız Devrimi'nden beri, Avrupa tarihi, pek çok ülkede, olayların gerçek nedenini büyük bir açıklıkla ortaya koydu: Sınıf Mücadelesi. Daha restorasyon döneminde, Fransa'da, olupbitenleri özetlerken, sınıf mücadelesinin bütün Fransa tarihini anlamanın anahtarı olduğu gerçeğini kabul etmekten kendilerini alakoyamayan pek çok tarihçi (Thierry, Guizot, Mignet, Thiers) görülür. Modern çağa, burjuvazinin tam zaferinin, temsili kurumların, genişletilmiş (genel olmasa bile) oy hakkı, kitlelere ucuz ulaşan günlük basın çağına v.s., güçlü ve gitgide daha da genişleyen derneklerin, işçi derneklerinin ve patron derneklerinin v.s. çağına gelince, bu çağ çok daha büyük bir açıklıkla (bazen çok fazla tek yanlı, 'barışçı', 'anayasal' biçimler altında olsa dahi) gösterdi ki, sınıf mücadelesi olayların itici gücüdür. *Komünist Partisi Manifestosu*'nun bundan sonraki pasajı, Marx'ın sosyal bilimden, modern toplum içindeki sınıfların herbirinin durumunu, her sınıfın gelişim koşullarının analizi ile bağlantılı olarak, nesnel analize tabi tutmasını istediğini gösterir: "Günümüzde, burjuvaziyle çatışan bütün sınıflardan yalnız proletarya gerçekten devrimci bir sınıftır. Diğer sınıflar büyük sanayi karşısında çöküşe sürüklenir ve giderek yokolurlar; aksine, proletarya; büyük sana-

yiin öz ürünüdür. Orta sınıflar, küçük imalatçılar, perakendeciler, zanaatkarlar, köylüler, hepsi burjuvaziye karşı mücadele ederler, çünkü burjuvazi, kendilerinin orta sınıf olarak varlıklarını sürdürmelerini tehdit eden bir tehlikedir. Şu halde onlar devrimci değil, tutucudurlar, hatta gericidirler: tarihin çarkını tersine döndürmeğe çalışırlar. Tesadüfen devrimci olsalar da, bu kısa zamanda proletaryaya dönüşecek olmalarından ileri gelir. Böylece, bugünkü çıkarlarını değil, ilerideki çıkarlarını savunmuş olurlar; proletaryanın bakış açısında yer almak üzere kendi bakış açılarını terkederler." Pek çok tarihsel eserde (bk. *Bibliyografya*) Marx, "her sınıf mücadelesinin niçin ve nasıl politik bir mücadele olduğunu" göstererek her bir sınıfın ve bazen bir sınıf içindeki çeşitli grup ve tabakaların durumlarının analizinin ve materyalist tarihçiliğin parlak ve derin örneklerini verdi. Yukarıya aldığımız metin, Marx'ın tarihsel evrimin bileşkesini tam olarak belirlemek amacıyla incelediği sosyal ilişkiler ve bir sınıftan diğerine, geçmişten geleceğe geçiş aşamaları ağının karmaşıklığını açıkça göstermektedir.

Marx'ın teorisinin en derin, en tam ve en ayrıntılı uygulamasını ve doğrulamasını, onun ekonomik doktrininde buluruz.

MARX'IN EKONOMİK DOKTRİNİ

"Bu eserin son amacı, modern toplumun hareketinin ekonomik yasasını bulmaktır," der Marx *Kapital*'e yazdığı önsözün-

de. Belli bir toplumun üretim ilişkilerinin incelenmesi, tarihsel olarak bu ilişkilerin doğuşlarında, gelişmelerinde ve çöküşlerinde belirlenmiştir -işte Marx'ın ekonomik doktrininin içeriği budur. Kapitalist toplumda hakim olan şey, *emtia* üretimidir; Marx'ın analizi de metanın analizinden başlamaktadır.

Değer

Meta, öncelikle, insanın herhangi bir ihtiyacını karşılayan bir şeydir; ikinci olarak, meta, başka bir şeyle değiştirilebilen bir şeydir. Bir şeyin yararlılığı o şeyin *kullanım değeri*'ni meydana getirir. Değişim değeri (yada kısaca, değer) her şeyden önce, bir türün birçok kullanım değerinin başka bir türün birçok kullanım değeriyle değişimindeki nisbetidir, oranıdır. Günlük deney bize, milyonlarca ve milyarlarca böylesi değişimlerin en birbirine benzemez ve çok çeşitli kullanım değerleri arasında durmaksızın eşdeğerlilik ilişkileri kurduğunu gösterir. Öyleyse belirli bir sosyal ilişkiler sisteminde sürekli olarak birbiriyle eşitlenen bu ayrı şeyler arasında ortak ne var? Ortak yanları, *emeğin ürünleri* olmalarıdır. İnsanlar, ürün mübadelesi yaparak en çeşitli emek türleri arasında eşdeğerlilik ilişkileri kurarlar. Emtianın üretimi, çeşitli üreticilerin değişik ürünler (emeğin sosyal bölüşümü) yarattığı ve bu ürünleri mübadele sırasında eşdeğerli kıldığı bir sosyal ilişkiler sistemidir. O halde, bütün metalarda ortak olan yan, belirli bir

üretim kolunun somut emeği değil, fakat so-
 yut insan emeği , genel olarak insan emeği
 dir. İncelenen toplumda, tüm emtianın değer-
 leri toplamıyla temsil edilen bütün işgücü ,
 aynı ve bir tek insan işgücüdür: milyonlarca
 mübadele de bunu kanıtlamaktadır. Şu halde
 tek başına her meta, sadece sosyal olarak ge-
 rekli olan bir iş zamanının belirli bir par-
 çasıyla temsil edilir. Değerin büyüklüğü,
 sosyal olarak gerekli emek miktarıyla yada
 belli bir malın üretimine, belli kullanım
 değeri üretimine sosyal olarak gerekli olan
 iş zamanıyla belirlenir. "Çeşitli ürünlerin
 nin değişimde eşit olduğunu varsayarak, on-
 lar (üreticiler), çeşitli emeklerinin, yani
 bu ürünlere harcadıkları çeşitli emek türle-
 rinin de eşit olduğunu düşünürler. Bunu da
 bilmeden yaparlar." Değer iki kişi arasında
 bir ilişkidir, der eski iktisatçılardan bir-
 ri; ancak bu ilişki, maddi bir kılıf altında
 saklıdır, diye de eklemeliydi. Değerin ne
 olduğu, ancak belirli tarihsel bir toplum
 tipinin sosyal üretim ilişkilerinin sistemi,
 bu ilişkilerin değişim olayları yığnında
 milyonlarca defa tekrarı göz önünde tutuldu-
 ğunda anlaşılabilir. "Değer olarak, bütün
 metalar billurlaşmış insan emeğidir." Emtia-
 da vücut bulan emeğin ikili niteliğinin der-
 rinlemesine bir analizinden sonra Marx, de-
 ğerin şeklinin ve paranın incelenmesine ge-
 çer. Bunu yaparken Marx'ın üstlendiği başlı-
 ca görev, değerın parasal biçiminin kökenini
 araştırmak ve değişimin gelişiminin tarihsel
 sürecini incelemek olmuştur. Bunun için Marx
 münferit ve tesadüfi değişim fiillerinden
 ('değerin basit veya arazi şekli': bir meta-
 ın belirli bir miktarının, diğer bir metaın

belirli bir miktarıyla değiştirilmesi) başlayarak, birçok farklı emtianın belirli bir tek meta karşılığında değiştirildiği değer'-in genel biçimine geçmekte ve altın'ın sözü edilen belirli meta, yani bir genel eşdeğer biçimine büründüğü "değerin parasal şekli"-yle bitirmektedir. Değişimin gelişmesinin ve meta üretiminin en yüksek ürünü olan para, bireysel emeğin sosyal niteliğini, birbirlerine pazar aracılığıyla bağlı olan çeşitli üreticiler arasındaki sosyal bağı gölgeler, gizler. Marx, paranın çeşitli fonksiyonlarını çok ayrıntılı bir analizden geçirir. Burada önemle belirtmek gerekir ki, (*Kapital* 'in ilk bölümlerinde olduğu gibi), bu inceleme soyut gibi görünmesine ve zaman zaman düpedüz dedüktif bir tarz taşımaya rağmen, aslında mübadelenin gelişiminin ve meta üretiminin tarihi üzerine son derece zengin belgeler vermektedir. "Para göz önüne alındığında, onun varlığı, meta mübadelesinde belirli bir aşamaya tekabül eder. Paranın çeşitli fonksiyonları, ister basit bir eşdeğer gibi olsun, ister dolaşım aracı gibi olsun, ister ödeme aracı gibi olsun, ister iddihar veya rezerv fonları gibi olsun, yaygınlığıyla ve birinin diğerine izafi üstünlüğüyle, sosyal üretim sürecinin çok çeşitli aşamalarını gösterirler." (*Kapital*, I. Kitap)

Artık-değer

Emtia üretiminin gelişmesinin belirli bir derecesinde para sermayeye (*kapital*) dönüşür. Emtia dolaşımının formülü: $M(\text{meta}) - P(\text{para}) - M(\text{meta})$ idi, yani başka

bir malı satın almak için mal satımı. Buna karşı sermayenin genel formülü P-M-P, yani satış için (kârla) satınalma. İşte, dolaşıma konmuş paranın ilkel değerinin bu artışı, Marx tarafından artık-değer olarak adlandırılır. Kapitalist dolaşımda paranın bu "artışı" herkesçe bilinen bir olaydır. İşte parayı, özel ve tarihsel planda belirlenmiş sosyal üretim ilişkisi olarak "sermayeye" dönüştüren, bu "artış"tır. Artık-değer emtia dolaşımından gelemez, çünkü bu dolaşım sadece eşdeğerler değişimini tanır; alıcıların ve satıcıların karşılıklı kâr ve zararları dengeleneceğinden, o (artık-değer, ç.) bir fiyat artışından da gelemez; öyle olunca, hiç de bireysel olmayan, fakat genelleşmiş, ortalama, sosyal bir olgu söz konusudur. Artık-değer'i elde etmek için, "para sahibinin bizzat pazarda kullanım değeri değer kaynağı olma hassasına sahip bir metaı "keşfetmek" gibi mutlu bir şansa sahip olması gerekir." Aslında, bu meta vardır: bu, insan işgücüdür. Tüketimi, iş'tir, ve yapılan iş, değeri yaratır. Para sahibi, diğer bütün emtialarda olduğu gibi, işgücünün de, üretim için sosyal olarak gerekli işsüresiyle belirlenen değeri (yani, işçinin ve ailesinin bakım maliyeti) karşılığında satınılır. İşgücünü satınılan para sahibi onu tüketmek, yani onu bütün gün, diyelim 12 saat, çalışmak zorunda bırakmak hakkına sahiptir. Öyleyse 6 saatte ("gerekli" işsüresi) işçi kendi bakım masraflarını karşılayan bir ürünü yaratır ve diğer altı saatte ("ek" iş süresi) kapitalist tarafından ödenmeyen ve artık-değer olan bir "ek" ürünü yaratır. Buna göre, üretim süreci bakımından sermayede iki kısmı ayırdetmek

lazımdır: üretim araçları (makinalar, iş araçları, hammaddeler v.s.) için harcanmış değişmez sermaye, ki değeri (bir anda yada dilim dilim) bitmiş ürüne (mamul, ç.) intikal eder, ve işgücü için harcanan değişken sermaye. Bu sermayenin değeri sabit olarak kalmaz; artık-değer yaratarak işsürecinde artar. Bunun içindir ki, kapitalin işgücünü sömürme derecesini belirtmek için, artık-değeri kapitalin yekunuyla değil, fakat sadece değişken sermayeyle karşılaştırmak lazımdır. Örneğimizde, artık-değer oranı, ki Marx bu bağıntıyı böyle adlandırır, 6/6 yada yüzde 100 olacaktır.

Sermayenin ortaya çıkması, ön tarihsel koşullar içerir: 1) Emtia üretiminin nisbeten yüksek olan bir aşamasında belli bir miktar paranın kişilerin ellerinde birikimi; 2) İki anlamda serbest işçilerin varlığı: hem işgücü satımı bakımından her türlü baskı ve kısıtlamadan uzak, ve hem de genel olarak üretim araçlarına ve toprağa sahip olmadıkları için serbest, efendisiz ve sadece işgüçlerini satarak varolabilen "proleter" işçilerin varlığı.

Artık-değer'in artması başlıca iki yolla mümkündür: işgününün uzatılmasıyla ("mutlak artık-değer") ve gerekli işsüresinin kısılmasıyla ("nisbi artık-değer"). Birinci yolu incelerken, Marx, işgününün kısaltılması için işçi sınıfının mücadelesinin ve işgününi uzatmak (XIV-XVII. yüzyıllar) yada kısaltmak (XIX. yüzyıl çalışma mevzuatı) için devlet gücü müdahalesinin muhteşem bir tablosunu çizer. *Kapital*'in yayınlanmasından beri tüm

uygar ülkelerdeki işçi hareketi bu tabloyu güçlendiren binlerce ve binlerce yeni olaylar sağladı.

Nisbi artık-değer üretimi analizinde Marx emeğin üretkenliğinin kapitalizm tarafından artırılmasının üç büyük tarihsel aşamasını inceler: 1) Basit kooperasyon (iş ortaklığı) 2) işbölümü ve manüfaktür, ve 3) makinalar ve büyük sanayi... Marx'ın analizi, kapitalizmin gelişmesinin tipik ve temel yönlerini ortaya koyar; Üç aşamadan ilk ikisi üzerine çok sayıda belgeler sağlayan Rusya'daki "zanaatçı" sanayi üzerine inceleme de bunu doğrulamaktadır. Marx tarafından 1867'de anlatılan büyük makina sanayiinin devrimci etkisi işe, o tarihten beri geçen yarım yüzyıl boyunca birçok "yeni" ülkede (Rusya, Japonya v.s.) ortaya çıkmıştır.

Devam edelim: Marx'ta, yeni ve önemli olan, *sermaye birikiminin* analizidir, yani, artık-değerin bir kısmının sermayeye dönüşümünün ve kişisel ihtiyaçları gidermek için yada kapitalistin kaprislerini tatmin için değil, fakat yeniden üretim için kullanılmasının analizi. Marx, sermayeye dönüşen tüm artık-değerin değişken sermayeye gittiğini ileri süren önceki tüm klasik ekonomi politığının (Adam Smith'ten beri) yanlışını gösterdi. Gerçekte, artık-değer, üretim araçları ve değişken sermayeye bölünür. Sabit sermaye kısmının (toplam sermayedeki) değişken sermaye kısmına göre çok hızlı çoğalmasının, kapitalizmin gelişmesi ve sosyalizme dönüş sürecindeki önemi büyüktür.

Sermaye birikimi, makinalarla işçilerin işinden olmalarını hızlandırarak ve bir uçta zenginlik ve diğerinde sefalet yaratarak, çok değişik biçimler gösteren ve sermayeye üretimi çok hızlı geliştirmesi olanağı sağlayan "yedek işçi ordusu", "nisbi işçi fazlası" yada "kapitalist sürpopülasyon (nüfus fazlalığı)" diye adlandırılan şeyin doğmasına sebep olur.

Kredi ve üretim araçları biçiminde oluşan sermaye birikimi ile bağlantılı olarak, bu olanak, kapitalist ülkelerde önce aşağı yukarı her on yılda ve sonra daha kısa ve daha az sabit aralarla periyodik olarak ortaya çıkan üretim-fazlası krizlerinin açıklamasını da verir. Kapitalizmin temeli üzerindeki sermaye birikimi ile ilkel denilen birikimi ayırdetmek lazımdır: emekçinin zorbalıkla üretim araçlarından yoksun bırakılması, köylülerin topraklarından kovulması, komün arazilerinin çalınması, sömürge sistemi, kamu borçları, koruyucu gümrük tarifeleri, v.s. "İlkel birikim" bir kutupta "serbest" proleterleri, diğerinde para sahibini, kapitalisti yaratır.

"Kapitalist birikimin tarihsel eğilimi", Marx tarafından şu ünlü metinde nitelendirilmiştir: "Bizatihi üretimde bulunanları mülksüzleştirme işi, en alçakça bahaneler, en iğrenç ve en tiksindirici tutkuların bilemediği acımasız bir vandalizmle (yıkıcılıkla) yapılır." (Köylünün ve zanaatkârın) "kişisel işi üzerine temellenen özel mülkiyet, ki özerk ve yalnız başına olan işçiyi işin dış koşullarına bağlayan bu mülkiyettir, ye-

rini başkasının emeğinin sömürülmesi üzerine, ücretliler üzerine temellenen kapitalist özel mülkiyete bırakacaktır... Şimdi malından edilmesi gereken, bağımsız işçi değil, bir ücretliler ordusunun veya mangasının şefi olan kapitalisttir artık. Bu mülksüzleştirme, kapitalist üretimin bizatihi bünyesinde varolan yasaların oyunuyla olur ki, bu yasalar, sermayelerin merkezileşmesini doğurur. Bir kapitalist, diğer bir çok kapitaliste kıyar. Bu merkezileşmeye, çok sayıda kapitalistin bir avuç kapitalist tarafından mülksüzleştirilmesine bağlı olarak bilim ve teknik her zaman gittikçe artan bir ölçüde uygulanır; ortak çalışma süreci, toprağın sistemli ve yöntemli işletilmesi, iş aletlerinin, kollektif kullanıldıkları takdirde daha etkin araçlara dönüşmesi ve böylece, her türlü üretim aracının, sosyalleşmiş emeğin üretim araçları olarak tutumlu kullanılması, bütün halkların evrensel pazar ağıyla birbirleriyle kaynaşması, ve bununla birlikte kapitalist düzenin uluslararası niteliği gelişirler. Bu sosyal evrim döneminin bütün avantajlarını gaspeden ve tekelleştiren sermaye ağalarının sayısı azaldığı ölçüde, sefalet, baskı, kölelik, düşüş, sömürü büyür; fakat aynızamanda, sürekli büyüyen ve bizzat kapitalist üretim mekanizması tarafından gittikçe daha da disiplinli, birleşik ve örgütlü hale getirilen işçi sınıfının direnci de artar. Sermayenin tekeli, kendisiyle birlikte ve kendi kanatları altında büyümüş ve gelişmiş olan üretim biçimi için artık ayakbağı olur. Emeğin toplumsallaşması ve üretim araçlarının merkezileşmesi öyle bir noktaya gelir ki, artık kapitalist kalıpta

duramaz olur. Bu kalıp gürültülerle çatlar. Kapitalist mülkiyetin sonu gelmiştir. Mülksüzleştirilenler artık mülksüzleştirilirler." (*Kapital*, I. Kitap).

Devam edelim. Son derece önemli ve yeni olan, *Kapital*'in II. kitabında Marx tarafından yapılan sosyal sermayenin bütününe yeniden üretiminin analizidir. Burada da o (Marx, ç.) kişisel olguyu değil, fakat genel olguyu, sosyal ekonominin bir bölümünü değil fakat bütünü göz önünde bulundurur. Klasiklerin yukarıda adı geçen hatalarını düzelterek Marx sosyal üretimin tümünü iki büyük bölüme ayırır: 1) üretim araçlarının üretilmesi, 2) tüketim araçlarının üretilmesi; bundan sonra, rakamlara dayanarak sosyal sermayenin bütününe dolaşımını, hem basit yeniden üretimde ve hem de birikim halinde, büyük bir titizlikle inceler. *Kapital*'in III. kitabında, ortalama kâr oranının değer kanununa göre nasıl teşekkül ettiği çözülür. Analizini, vülger (marksist olmayan, ç.) ekonomi politiğin yada modern "marjinal fayda teorisinin" çoğunca kendisini sınırladığı münferit olaylardan yada rekabetin yüzeysel dış görünümünden hareket ettirmeyip yığınsal ekonomik olaylara, sosyal ekonominin tümüne dayandırdığı için, Marx'ın eseri, ekonomi biliminde büyük bir ilerlemeyi oluşturmuştur. Marx, herşeyden önce artık-değerin kökenini inceler, ondan sonradır ki, onun kâra, faize ve toprak rantına ayrılmasını mütalâa eder. Kâr, artık-değer ile bir işletmeye yatırılmış sermayenin tümü arasındaki orandır. "Yüksek organik bileşim"li (yani sabit sermayenin değişken sermayeyi sosyal

ortalamadan yüksek bir orantıda geçmesi) sermaye ortalamadan az bir kâr oranı verir. "Düşük organik bileşim"li sermaye ortalamanın üstünde bir kâr oranı verir. Sermayeler arasındaki rekabet, bunların bir koldan diğerine serbestçe geçişi, her iki halde de kâr oranını ortalama kâr oranına indirger. Belli bir toplumda tüm malların değerlerinin toplamı malların fiyatları toplamıyla tasta-mam uyur, fakat, her işletmede ve üretimin her ayrı kolunda rekabet malların değerlerine değil de, *üretim fiyatına* satılmasını emreder, ve bu üretim fiyatı, harcanmış sermaye ile ortalama kâr toplamına eşittir.

Böylece fiyat ve değer arasındaki fark ve kârın eşitlenmesi, ki bunlar herkesçe bilinen ve itiraz edilmez olgulardır, Marx tarafından değer yasası sayesinde mükemmelen açıklanmıştır. Bununla birlikte, (sosyal) değer (bireysel) fiyatlara indirgenmesi ise, doğrudan doğruya ve basit bir şekilde değil de, çok karmaşık bir şekilde olur: çok doğaldır ki, sadece pazar aracılığıyla birbirlerine bağlı olan dağınık bir mal üreticileri toplumunda yasalar, ortalama, sosyal ve genel bir şekilde, bu ortalamanın iki yanına doğru bireysel sapmaların birbirini ifna etmesi suretiyle ifadesini bulabilirler.

Emeğin üretkenliğinin artması değişken sermayeye göre sabit sermayenin çok hızlı bir artışını içerir. Artık-değer yalnız değişken sermayenin bir fonksiyonu olduğuna göre, oranı da, (artık-değerin, sermayenin sadece değişken kısmına değil de bütününe olan ilişkisi), hiç şüphesiz bir azalma eği-

limi gösterir. Marx bu eğilimi ve bu eğilimi maskeleyen yada engelleyen hal ve durumları inceden inceye açıklar. III. kitabın tefeci sermayesi, ticari sermaye ve para-sermayesi'ne ayrılmış olan ilginç bölümlerine geçelim ve temel olanı görelim: *Toprak Rantı* teorisi. Toprağın yüzeyi sınırlı ve kapitalist ülkelerde tamamen mülk sahiplerince işgal edilmiş olduğundan, tarım ürünlerinin üretim fiyatı ortalama nitelikteki bir arazi üzerindeki değil, en kötü nitelikteki bir arazi üzerindeki üretim fiyatlarına göre, pazara taşımının ortalama koşullarına göre değil, en elverişsiz hal ve durumlara göre belirlenir. Bu fiyat ile üstün nitelikteki (yada en iyi koşullardaki) bir arazi üzerindeki üretim fiyatı arasında mevcut fark, *diferansiyel rant* (tefazuli rant)'ı verir. Bu rantın ayrıntılı incelemesiyle, bu rantın arazilerin verimliliği farkından ve tarıma yatırılan fonların farkından doğduğunu ispatlayan Marx, diferansiyel rantın sadece en iyi arazilerin düşük nitelikteki arazilere kerte kerte dönmesiyle elde edilebileceğini iddia eden Ricardo'nun hatasını açığa çıkarır (bu konuda Roberthus'a yöneltilen eleştirinin özellikle dikkati çektiği *Artık-değer Teorileri*'ne bk.) Oysaki tersi değişmeler de ortaya çıkar, belli bir kategorideki araziler başka bir kategorideki arazilere dönüşürler (tarım tekniğinin ilerlemesi, şehirlerin büyümesi vs. nedeniyle), bu bakımdan, ünlü "toprağın azalan verimliliği yasası" kapitalizmin kusurlarını, sınırlamalarını ve çelişkilerini dogaya yükleme eğilimini gösteren çok büyük bir yanıltır. Sonra genel olarak sanayi ve ulusal ekonominin bütün

kollarında kârın eşitliliği, rekabetin tam bir serbestliğini ve bir koldan diğerine sermayenin serbestçe transferini gerektirir. Fakat toprağın özel mülkiyeti bu serbest transferin önüne bir tekel ve bir engel çıkarır. Bu tekel gereğince, tarım ürünleri, sermayenin düşük organik bileşimden ve böylece daha yüksek bireysel kâr oranından ayırıldığı, kâr oranı eşitlemesinin serbest sürecine girmezler; mülk sahibi fiyatı ortalamasının üstünde tutmak için toprak tekeli hakkını kullanabilir ve bu tekel fiyatı *mutlak rant*'ı doğurur. Diferansiyel rant kapitalist düzende ortadan kaldırılamaz; buna karşılık, *mutlak rant ortadan kaldırılabılır*, örneğin, toprağın millileştirilmesiyle, toprak devletin mülkiyetine geçirildiği zaman. (O takdirde), toprağın bu şekilde devlete geçişi, sahiplerinin tekeli yıkıp tarımda daha tutarlı ve daha tam bir rekabet özgürlüğüne yolaçardı. İşte bunun için, der Marx, radikal burjuvalar, tarihte çoğu kez, toprağın millileştirilmesi yolundaki bu ilericî burjuva talebini dile getirirler. Bununla beraber, millileştirme burjuvazinin çoğunluğunu korkutur, zira bu başka bir tekele çok yakından "dokunur" ki, bu tekel günümüzde özellikle önemli ve "duyarlı"dır; genel olarak üretim araçlarının tekeli. (Mutlak toprak rantının ve sermayece elde edilen ortalama kârın bu teorisi, Engels'e yazdığı 2 Ağustos 1862 tarihli mektupta Marx tarafından çok açık ve özlü, halkın anlayabileceği bir dille sergilenmiştir. (*Mektuplar*, III. cilt, 77-81. sayfalara bk. Aynı eser, 86-87. sayfalar). Gene toprak rantı üzerine, emek-rant'ın (köylü senyörün toprağında çalı-

şarak artık-ürün yarattığında) ürün-rant 'a yada aynî-rant'a (köylü kendi toprağı üzerinde, 'iktisat dışı bir zorlama' gereğince mal sahibine bir artık-ürün yarattığında) dönüşümünü, sonra para-rant'ına (aynî-rant meta üretiminin gelişmesi sonucu paraya dönüşür -eski Rusya'da 'obrok') dönüşümünü ve nihayet, köylü yerine bu kez tarımda ücretli işçilere toprağını işlettiren müteşebbisin araya girmesi halinde, kapitalist ranta dönüşümünü gösteren Marx'ın analizini belirtmek önemlidir. "Kapitalist toprak rantının ortaya çıkışı'nın bu analizi dolayısıyla, *tarımda kapitalizmin evrimi* üzerine (ki bu Rusya gibi geri kalmış ülkeler için özellikle önemlidir) Marx'ın bir kaç derin düşüncesine parmak basalım.

"Aynî-rant'ın para-rant'a dönüşmesiyle zorunlu olarak, o anda ve hatta daha önceden bir gündelikçi mülksüzler ve ücret karşılığı çalışanlar sınıfı oluşur. Bu sınıf oluşurken ve henüz tek tük ortaya çıkarken, toprak kirası ödemekle mükellef hali vakti yerinde (zengin, ç.) köylüler, pek tabii olarak tarım ücretlilerini kendi hesaplarına çalıştırmak alışkanlığını edinirler, tıpkı feodal düzende malı olan köylü serflerin diğer serfleri kendi hizmetlerine almış olmaları gibi. İşte bu zengin köylülerin yavaş yavaş bir miktar servet edinme ve kendilerini geleceğin kapitalistlerine dönüştürme olanağı buradan gelmektedir. Eski toprak sahiplerinden toprağı bizzat işleyenler arasında, böylece, gelişesi tarım dışı kapitalist üretimin genel gelişimi koşuluna bağlı olan bir kapitalist çiftçiler filizi uç verir." (*Kapital*,

III.², 332)... "Tarımsal nüfusun bir kısmının mülksüzleştirilmesi ve (topraklarından, ç.) atılması, sadece, işçileri, onların geçim olanaklarını, çalışmanın maddi araçlarını sanayi kapitalizmi için serbest hale getirmekle kalmaz, aynı zamanda kapital için iş pazarı da yaratır." (*Kapital*, I.², 778). Kırsal nüfusun yoksullaşması ve yıkımı, sırası gelince, sermayenin hizmetinde bir yedek işçi ordusu yaratılmasında rol oynar. Şu halde, her kapitalist ülkede "kırsal nüfusun bir kısmı, her an şehir yada manüfaktür (yani tarımsal olmayan) proletaryasına dönüşme noktasında bulunur. Bu nisbi artık nüfus kaynağı böylece giderek taşıp yayılır... Tarım işçisi, bu yüzden, en az ücrete tabi olur ve bir ayağı yoksullaşma batağındadır." (*Kapital*, I.², 668). Köylünün işlediği toprak üzerindeki özel mülkiyeti, küçük üretimin temelini, refahının ve klasik bir biçime erişmesinin koşullarını oluşturur. Fakat bu küçük üretim, toplumun ve üretimin dar ilkel çerçevesiyle bağdaşır sadece. Kapitalist düzende, "köylünün sömürülmesi sanayi proletaryasının sömürülmesinden sadece biçim bakımından ayrılır. Sömürücü aynıdır: *sermaye*. Birey olarak kapitalist, birey olarak köylüyü ipotek ve tefecilikle sömürür. Kapitalist sınıf. köylü sınıfını, devlet vergisiyle sömürür (*Fransada Sınıf Mücadeleleri*). "Köylünün bir parçacık toprağı, kapitaliste topraktan kâr, faiz ve rant elde etmesini sağlayan bir bahaneden başka bir şey değildir artık. Çiftçiye kalan ise, buradan kendi ücretini çıkartmanın yolunu kendi kendine bulabilmektir." (*18 Brumaire*). Kural olarak, köylü, kapitalist topluma, yani kapitalist-

ler sınıfına, hattâ ücretinin bir kısmını bile verir ve böylece, 'İrlandalı toprak kiracısı' derekesine düşer", "ve bütün bunlar, özel mülk sahibi kisvesi altında olur." (*Fransada Sınıf Mücadeleleri*). "Küçük köylü toprak mülkiyetinin hakim olduğu ülkelerde, bugday fiyatının , kapitalist üretim biçiminin hakim olduğu ülkelerdekinden daha az olmasının nedenlerinden biri" nedir? (*Kapital*, III.2 , 340). Bu, köylünün topluma (yani kapitalistler sınıfına) artık-ürün'ünün bir kısmını karşılıksız vermesidir. "Şu halde, (bugdayın ve diğer tarım ürünlerinin) bu düşük fiyatı, üreticilerin emeğinin verimliliğinden değil, ve fakat yoksulluklarından gelmektedir" (aynı eser). Küçük üretimin normal şekli olan küçük tarım mülkiyeti kapitalist düzende bozulur, zayıflar ve mahv olur. "Tabiatı itibarıyla, küçük toprak mülkiyeti, sosyal üretici emek güçlerinin gelişimini, emeğin sosyal biçimlerini, sermayelerin sosyal merkezileşmesini, büyük çapta sürü yetiştiriciliğini, bilimin gittikçe yoğunlaşan uygulanmasını dışarır. Tefecilik ve vergi sistemi onu (küçük mülkiyet, ç.) kaçınılmaz bir biçimde her yerde mahveder. Toprak alımına yatırılan sermaye, üründen çıkarılır. Üretim araçları sonsuz bir biçimde parçalanırlar. Üreticiler darmadağın olurlar. (Kooperatifler, yani ilerici burjuva rollerinden en büyüklerinden birini oynayan küçük köylü dernekleri, bu eğilimi sadece zayıflatır, fakat ortadan kaldıramazlar; gene bu kooperatiflerin zengin köylülere çok şeyler verdiğini ve yoksul köylüler kitlesine çok az verdiğini -yada hiçbir şey vermediğini- unutmamak gerekir; ve bu dernekler

ücretli emeği, önünde sonunda bizzat sömürür duruma geçerler.) "İnsan gücünün büyük ölçüde heder edilmesi söz konusudur. Üretim koşullarının pahalılaşması, küçük toprak mülkiyetinin kaçınılmaz yasalarıdır." Sanayide olduğu gibi, tarımda da, üretimin kapitalist dönüşümü, "ücretlilerin kurban edilmesi" bahasına olur. Yoğunlaşmaları, şehir işçilerinin direniş gücünü artırırken, tarım işçilerinin geniş alanlarda dağılık oluşu, onların bu güçlerini kırar. Şehir sanayiinde olduğu gibi, modern kapitalist tarımda da, emeğin üretkenliğinin artması ve üstün verimliliği, ancak emek gücünün tahribi ve tükenmesi bahasına gerçekleşir. Bundan başkaca da, kapitalist tarımın her ilerlemesi, sadece işçiyi değil, toprağı da soyma sanatında bir ilerlemedir. Şu halde, kapitalist üretim, tekniğı geliştirmeyi ve çeşitli süreçleri sosyal bir bütünde bir araya getirmeyi, sadece ve sadece her türlü zenginliğin fışkırdığı iki kaynağı aynı anda kurutarak geliştirir: toprak ve işçi." (*Kapital*, I. Kitap, 13. başlığın sonu.)^o

SOSYALİZM

Buraya kadar söylediklerimizden anlaşılıyor ki, Marx kapitalist toplumun kaçınılmaz bir biçimde sosyalist topluma dönüşeceği sonucunu, tamamen ve sırf modern toplumun gelişmesinin ekonomik yasalarından hareketle çıkarmıştır. Binlerce biçim altında her zaman çok hızlı ilerleyen, ve, Marx'ın

^o) Fransızca baskısında 15. başlığın sonu- Y.

ölümünden beri geçen yarım asırda, büyük sanayin, kartellerin, kapitalist sendika ve tröstlerin yayılması ve de finans kapitalin egemenliğinin ve boyutlarının sınırsız büyümesiyle özellikle ortaya çıkan emeğin toplumsallaştırılması, işte sosyalizmin önüne geçilmez gelişinin başlıca maddi temeli. Bu dönüşümün entellektüel ve manevi itici gücü, maddi yürütücüsü, bizzat kapitalizm tarafından eğitilmiş olan proletaryadır. Çeşitli biçimler ve gitgide zengin özler içeren, proletaryanın burjuvaziye karşı mücadelesi, kaçınılmaz bir biçimde siyasal iktidarın fethine ('proletarya diktatörlüğü') yönelen siyasal bir mücadele olur. Üretim toplumsallaşmasının, üretim araçlarının mülkiyetinin toplum mülkiyetine dönüşmesi ve "mülksüzleştirilenlerin mülksüzleşmesiyle" sonuçlanması kaçınılmazdır. İş verimliliğinin büyük ölçüde artması, işgücünün kısaltılması, kolektif ve mütekamil çalışmanın, ilkel ve dağınık küçük üretimin yıkıntı ve kalıntılarının yerini alması; bu dönüşümün doğrudan doğruya sonuçları işte bunlardır. Kapitalizm tarımın sanayi ile olan bağını kesin olarak koparır, fakat aynı zamanda, bir üst düzeyde gelişimiyle bu bağın yeni öğelerini hazırlar: bilimin bilinçli bir uygulaması, kolektif çalışmanın düzenlenmesi, nüfusun yeni bir dağılımı (kırların dağınıkliğına, terkedilmişliğine ve işlenmemişliğine ve hatta büyük bir nüfusun büyük şehirlerde doğal olmayarak toplanmasına son vererek) temeli üzerine tarımın sanayi ile birliği. Modern kapitalizmin üstün biçimleri, yeni bir aile biçimi, kadının durumu ve yeni kuşakların eğitimiyle ilgili yeni koşullar hazırlar: çocuk-

ların ve kadınların çalışması, kapitalizm tarafından ataerkil ailenin yıkılması, kaçınılmaz olarak, modern toplumda, en korkunç, en feci ve en igrendirici biçimler alırlar. Bununla birlikte, "büyük sanayi, kadınlara, yetişme çağındaki gençlere ve kız erkek çocuklara, aile çevresi dışında, toplumsal biçimde örgütlenmiş üretimin süreçlerinde verdiği kesin rol (görev, ç.) sayesinde, ailenin ve kadın erkek arası ilişkilerin bir üst biçiminin üzerinde yükseleceği yeni ekonomik temeli yaratmamazlık edemez. Alman-hristiyan aile biçimini kesin ve mutlak saymak ne kadar saçmaysa, doğu, yunan ve roma aile biçimlerini de öyle saymak o kadar saçmadır, ki zaten bunlar aşamalı bir diziyi oluştururlar. Üstelik, her iki cinsten ve yaştan bireylerin kollektif çalışma grubunu oluşturmasının, uygun koşullar altında, ister istemez insanın gelişmesi için bir kaynak teşkil edeceği şüphesizdir; fakat, üretim sürecinin işçi için değil, işçinin üretim süreci için varolduğu kendiliğinden gelişen, zalim kapitalist biçimiyle bu vakıa, bozuklugun ve esaretin ufunetli kaynağıdır." (*Kapital*, Kitap I., 13. başlığın sonu.)^o Fabrika sistemi bize, "geleceğin eğitiminin, belli bir yaşın üstündeki bütün çocuklar için üretici iş ile jimnastik ve eğitimi birleştirecek bir eğitimin tohumunu" gösterir; "bu sadece toplumsal üretimi artırma çaresi olarak değil, aynızamanda tam tekamül etmiş insanlar yetiştirmenin tek yöntemidir." (Aynı eser). Marx'ın sosyalizmi, aynı tarihsel temel üze-

^o) Fransızca basımda 15. başlığın sonu. - Y.

rine, milliyet ve devlet meselelerini koyar. Bu, yalnız geçmişi açıklamak için değil, fakat, geleceği cesaretle görmek ve gerçekleşmesi için cesur bir eyleme girişmek için de gereklidir. Uluslar, toplumların evrimindeki burjuva çağının kaçınılmaz bir biçimi ve bir ürünüdürler. İşçi sınıfı "ulus çerçevesinde örgütlenmeden", ('sözcüğün burjuva anlamında olmaksızın') "ulusal" olmadan, güçlenemez, savaşılamaz ve oluşamazdı. Fakat kapitalizmin gelişmesi, ulusal engelleri durmaksızın kırar, ulusal yalıtılmayı yıkar, ulusal zıtlasmalar yerine sınıfsal zıtlasmaları koyar. İşte bu yüzden, kapitalist-ülkelerde "işçilerin vatanlarının olmadığı" ve en azından ileri ülkelerde, "ortak eylemlerinin proletaryanın kurtuluşunun ilk koşullarından biri olduğu" tamamen doğrudur. (*Komünist Partisi Manifestosu*). Devlet, bu örgütlü şiddet, toplumun belli bir gelişim derecesinde, toplumun uzlaşmaz sınıflara bölündüğü ve sözümona toplum üstü ve bir noktaya kadar toplumdaki ayrı bir "otorite" olmaksızın varolamayacağı bir anda, kaçınılmaz olarak ortaya çıkmıştır. Sınıfsal zıtlıklardan doğan devlet, "en güçlü sınıfın, ekonomik bakımdan hükmeden ve bu sayede politik bakımdan da hakim olan ve böylece ezilen sınıfı sömürmek ve altetmek için yeni araçlar elde eden sınıfın devleti olur. İşte böylece, antik devlet, her şeyden önce köleleri altetmek için köle sahiplerinin devleti idi, feodal devletin kendilerine angarya yüklenebilen serf köylüleri altetmek için asillerin organı olması gibi, ve modern temsili devletin sermayenin ücretli emeği sömürme aracı olduğu gibi." (F. Engels: *Ailenin, Özel Mülkiyetin Ve Devletin Kökeni,*

burada Engels hem kendisinin, hem de Marx'ın görüşlerini sergiler). Burjuva devletinin en ileri ve en özgür biçimi demokratik cumhuriyet bile, bu olguyu hiçbir şekilde ortadan kaldıramaz, sadece görünümünü degistirir (hükümetle borsanın ilişkisi, memurların ve basının dolaylı yada dolaysız kokuşmuşluğu v.s...) Sosyalizm, sınıfları ortadan kaldırırken, dolayısıyla devletin de ortadan kaldırılması sonucuna götürür. "Devletin bütün toplumun temsilcisi olarak görüldüğü ilk iş-toplum adına üretim araçlarının mülkiyetinin ele alınması-, aynı zamanda devlet olarak onun en son fiilidir. Toplumsal ilişkilerde devlet iktidarının müdahalesi çeşitli alanlarda ardiardına fuzuli hale gelir ve bu anda da dogal olarak uykuya dalar. Kişilerin hükümeti, yerini, şeylerin yönetilmesine ve üretim ameliyelerinin yürütülmesine bırakır. Devlet "lagvedilmez", fakat (giderek, ç.) "söner". (F.Engels: *Anti-Dühring*). "Üreticilerin eşit ve özgür ortaklığı temelinde üretimi yeniden örgütleyecek olan toplum, bundan böyle devleti, layık olduğu yere, Antikalar Müzesi'ne, çıkrık ve bronz baltanın yanına yerleştirir." (F. Engels; *Ailenin, Özel Mülkiyetin Ve Devletin Kökeni*).

Nihayet, mülksüzleştirenlerin mülksüzleştirilecekleri dönemde de varolacak olan küçük köylülüğe karşı Marx sosyalizminin tavrı hakkında Marx'ın düşüncesini belirten Engels'in şu açıklamasını anmak önemlidir: "İktidara geldiğimizde, büyük mülk sahiplerine yapmaga mecbur olacağımız şeyi, küçük köylülere yapmayı, (ister karşılığını vererek olsun, ister olmasın) onları zorla malların-

dan etmeyi düşünemeyiz. Küçük köylüye karşı görevimiz, onu zorlayarak değil, fakat örneklerle ikna ederek ve toplumun elbirliğini hizmetine vererek önce kişisel işletme ve mülkünü kooperatif işletmeye geçirtmektir. Ve bu konuda, şimdiden itibaren gözüne görünecek faydaları küçük köylüye göstermek için elimizde araçlar hiç de eksik değildir." (F. Engels: *Fransada Ve Almanyada Köylü Meselesi* Alekseyeva Yay., Sayfa 17. Rusça çeviride yanlışlar vardır. Neue Zeit^o'taki orijinaline bk.)

PROLETARYANIN SINIF MÜCADELESİ TAKTİĞİ

1844-1845'lerden itibaren eski materyalizmin başlıca boşluklarından birini, devrimci pratik eylemin önemini kavramamış ve koşulları takdir edememiş olmasını farke- den Marx, tüm hayatı boyunca, teorik çalışmalarına paralel olarak, proletaryanın sınıf mücadelesi taktiğinin meselelerine büyük bir dikkat harcadı. Marx'ın bütün eserleri, özellikle 1913'te dört cilt halinde yayınlanmış olan Engels'le yazışmaları, bu bakımdan zengin belgeler verirler. Bu belgeler tamamen toplanmış, sınıflandırılmış, incelenmiş ve çözümlenmiş olmaktan uzaktır henüz. İşte, bunun içindir ki, Marx'ın haklı olarak, ma-

^o) Fransızca çevirisi 1956'da Editions Sociales'de çıkmıştır. S.24. İngilizce çevirisi için bk: Marx ve Engels, Selected Works (Seçme Eserler), Moscow, 1958, Vol. II., p.433

teryalizmi, bu veçhe olmadığı takdirde, tamamlanmamış, tek yanlı ve cansız saymasının altını çizerek burada biz kendimizi en kısa ve en genel gözlemlerle sınırlamağa mecburuz. Proletarya taktiğinin temel görevi, Marx tarafından materyalist ve diyalektik dünya anlayışına göre tanımlanmıştı. Öncü sınıfın doğru taktiğine, ancak belli bir toplumun istisnasız tüm sınıflarının ilişkileri bütünü'nün objektif incelemesi, bu toplumun gelişiminin objektif derecesinin ve bu toplumla diğerleri arasındaki karşılıklı bağıntıların bilinmesi, temel olabilir. Ayrıca, bütün sınıflar ve bütün ülkeler durağan değil, fakat dinamik bir görünüm altında, yani hareket-sizlik halinde değil, fakat hareketlerinde (yasaları her sınıfın varoluşunun ekonomik koşullarından çıkan hareket) göz önüne alınırlar. Hareket de, yalnız geçmiş değil, aynı zamanda gelecek açısından, ve sadece yavaş değişimleri görebilen "evrimciler" in vülger anlayışına göre değil, fakat diyalektik bir şekilde mütalaa edilir. Sonradan yirmi yılı bünyesinde toplayacak günler gelebilse dahi, büyük tarihsel gelişmelerde yirmi yıl sadece bir gündür" diye yazıyordu Marx Engels'e (*Mektuplar*, Cilt III, S.127³). Evrimin her aşamasında, her anda, proletarya taktiği, insanlık tarihinin objektif olarak kaçınılmaz olan bu diyalektiğini hesaba katmalıdır; bir yandan politik durgunluk, yani "sakin" gelişme dönemlerinden yararlanarak, öncü sınıfın bilincini, gücünü ve kavgacılığını yükseltmek için kaplumbağa adımlarıyla ilerleyerek; diğer yandan, bütün bu çalışmayı bu sınıfın "nihai amacı"na yönelterek ve bu sınıfı "yirmi yılı bünyesinde toplayan"

büyük günlerde büyük görevleri yerine getirmeye yetenekli kılarak. Marx'ın iki tezi bu konuda özellikle önemlidir. Birisi proletaryanın ekonomik örgütlerini ve ekonomik mücadelesini ilgilendirir, *Felsefenin Sefaleti*'nde; diğeri, proletaryanın politik görevlerine ilişkindir. *Komünist Partisi Manifestosu*'nda. Birincisi şöyle sunulur: "Büyük sanayi birbirlerini tanımayan bir yığın insanı bir yere yığar. Rekabet bunları çıkar ayrılıklarıyla böler. Fakat, ücretlerin idamesi, efendilerine karşı bu ortak çıkarları, onları aynı direniş - güçbirliği düşüncesinde birleştirir... Önce ayrı ayrı olan güçbirlikleri gruplaşırlar, ve, her zaman birleşik sermaye karşısında, birliğin idamesi, onlar için, ücretin idamesinden daha önemli olur... Bu mücadelede -gerçek içsavaş-, gelecek bir meydan savaş için gerekli tüm ögeler birleşirler ve gelişirler. Bu kerteğe gelindiğinde birlik, politik bir nitelik kazanır." Burada, onlarca yıl için, proletarya güçlerinin "gelecekteki bir meydan savaşına" hazırlanmasının uzun bir dönemi için, sendikal hareketin ve ekonomik mücadelenin taktiği ve programına sahibiz. Bunlarla birlikte, Marx ve Engels'in, sanayi "refahının" nasıl "proletaryayı satınalma" (*Briefwechsel - Mektuplar*, C.I, S.136)⁴, onu mücadeleden döndürme çabalarına yolaçmış olduğunu; bu refahın genel olarak "işçilerin moralini" nasıl bozduğunu (II., 218); İngiliz proletaryasının nasıl "burjuvalaştığını" - "diğerleri arasında en çok burjuva olan ulus" (İngiliz ulusu) "burjuvazinin yanında bir burjuva aristokrasisine ve bir burjuva proletaryasına sahip olmak isteğinde görünmektedir sonunda" (II.,

290)⁵-; "devrimci enerjisinin" nasıl kaybolduğunu (III., 124); "İngiliz işçilerinin aşikar bulaşıcı burjuva hastalıklarından yakalarını kurtarmaları" için aşağı yukarı daha epey nasıl beklemek gerekeceğini" (III., 127); İngiliz işçi hareketinin "Şartistlerin şevki"nden nasıl yoksun olduğunu (1866; III. 305)⁶; İngiliz işçi liderlerinin "radikal burjuva ve işçi arasında" nasıl bir çeşit aracı olduklarını (Holyoak'a atıf, IV., 209); İngiltere tekeli nedeniyle, ve bu tekel varoldukça, "İngiliz işçileriyle" nasıl "hiçbir şey yapılamayacağı"nı (IV, 433)⁷ gösteren, İngiliz işçi hareketi tecrübesi üzerine yapılmış, sayısız atıflarını da mütalaa etmek gerekir. Ekonomik mücadelenin taktiği, işçi hareketinin genel ilerlemesiyle (ve çıkışıyla) ilişkili olarak, burada dikkate değer bir biçimde geniş, evrensel, diyalektik ve gerçekten devrimci bir açıdan incelenmiştir.

Komünist Partisi Manifestosu, marksizmin politik mücadelenin taktiğine ilişkin temel ilkesini verdi: "Onlar (komünistler), işçi sınıfının acil amaçları ve çıkarları için kavga verirler, fakat... aynı zamanda hareketin geleceğini de... savunurlar". Bundan hareket ederek Marx, 1848'de Polonya'nın "Toprak Devrimi" Partisi'ni, yani "1846'da Krakov Ayaklanması'nı yapan partiyi" destekledi. 1848-1849'da Marx, Almanya'da aşırı devrimci demokrasiyi destekledi ve bunu yaparken, taktik konusunda söylemiş olduklarından asla dönmedi. Alman burjuvazisini, "başından beri halka ihanet etmeye" (ancak köylülükle ittifak, burjuvazinin, amaçlarına tamamen ulaşmasını sağlayabilirdi) "ve eski toplumun taçlı

temsilcisiyle uzlaşmaya varmaya eğilimli" bir unsur olarak görüyordu. İşte, burjuva demokratik devrimi döneminde Alman burjuvazisinin sınıfsal durumu hakkında K. Marx'ın verdiği analiz...Hem bu analiz, geçmişe dönük bir hareket içinde sınırlı kalmaksızın, toplumu, hareketi içinde alan bir materyalist analiz örneğidir: "bizzat kendine...inansız, halka inansız, büyüklere karşı homurdayan, küçükler önünde titreyen;...evrensel fırtınadan ödü kopan; hiçbir yerde gücü olmayan, her anlamda aşırımacı;...inisiyatifsiz; malul, köhne çıkarlarında güçlü ve genç halkın ilk atılımlarını yönetmege mahkum yaşlı..." (*Neue Rheinische Zeitung*'ta, 1848, V. Literarischer Nachlass, Cilt II, S.212)⁸. Aşağı yukarı yirmi yıl sonra, Engels'e yazdığı bir mektupta (III., 224), Marx, burjuvazi özgürlükte savaşmak perspektifine kölelikte barışı tercih ettiği için, 1848 devriminin başarısızlığa uğradığını yazıyordu. 1848-1849 devrimler dönemi kapanınca, açık bir "barış" görünüşü altında, yeni devrimler yaratmakta olan yeni dönemde çalışmanın öğrenilmesini ısrarla isteyerek, Marx, devrimcilik oynanmasına karşı çıktı (Schapper ve Willich'e karşı mücadelesi). En kara gerici liğin kol gezdiği 1856'da, Almanya'daki durum üzerine Marx'ın aşağıdaki yargısı, bu çalışmanın yerine getirilmesini nasıl bir düşünceyle istediğini gösterir: "Almanya'da herşey, köylü savaşlarının tekrarlanması suretiyle proletarya devriminin desteklettirilmesi olanına bağlı olacaktır" (*Mektuplar*, II., 108)⁹. Almanya'da (burjuva) demokratik devrim olmadığı sürece, Marx, bütün dikkatini, sosyalist proletaryanın taktigine

ilişkin olarak, köylülüğün demokratik enerjisinin gelişmesine verdi. Özellikle büyük toprak sahiplerini ve Prusya milliyetçiliğini kayırdığı için, Lassalle'ın tutumunu "bütün işçi hareketi bakımından Prusya'nın çıkarına objektif olarak...bir ihanet" (III., 210) sayıyordu. 1865'te basında (çıkacak,ç.) ortak bir bildiri taslağı konusunda Engels Marx'a: "Esas olarak tarım ülkesi olan bir ülkede, sanayi proletaryası adına, kır proletaryasının feodal asillerce ataerkil sömürüsüne, "sopayla sömürüye" hiç temas etmesizin sadece burjuvaziye saldırmak, bir baygılıktır" (III., 217)¹⁰ diye yazıyordu... 1864'ten 1870'e kadar olan dönemde, Almanya'da demokratik burjuva devrimi dönemi son bulurken, Prusya ve Avusturya sömürücü sınıflarının bu devrime yukarıdan son verme çarelerini tartıştıkları dönem, Marx, Bismark'a karşı hatırsayarlıkları yüzünden Lassalle'ı kınamakla kalmıyor, fakat "avusturya-severliği" dalan ve partikülarizmi savunan Liebknecht'i de düzeltiyordu; Marx, Bismark'ı olduğu kadar, avusturya-severliği de acımasız vuran bir taktiği; "muzaffer olan"a -Prusya Junkeri- boyun eğmeyen, fakat Prusya askerî zaferlerinin yarattığı koşullara rağmen, ona ('muzaffer olan'a -ç.) karşı devrimci bir mücadeleyi derhal yenileyen devrimci bir taktiği şart koşuyordu. (Mektuplar, III., Sayfalar 134, 136, 147, 149, 204, 210, 215, 418, 437, 440-441). Enternasyonal'in ünlü 9 Eylül 1870 tarihli "Çağrı"sında, Marx, Fransız proletaryasını erken bir ayaklanmaya karşı uyarıyordu, fakat ayaklanma ortaya çıkınca da (1871), "gökyüzüne hücumla kalkan" (Marx'ın Kugelmann'a mektubu) kitlelerin

devrimci inisiyatifini coşkuyla selamladı. Diğer birçok durumlarda olduğu gibi, bu durumda da, devrimci hareketin bozgunu, Marx'ın diyalektik materyalizminin ışığında, genel ilerleme ve *çıkışıyolu* bakımından, elde edilen durumun terkine ve kavgasız teslimiyete göre ehvenişer oldu: böyle bir teslimiyet proletaryanın moralini bozar ve kavgacılığını kemirirdi. Politik durgunluk ve burjuva legalliginin hüküm sürdüğü dönemde, legal yollar kullanmayı doğru degerlendiren K. Marx, 1877-1878'de, sosyalistlere karşı *Anti Sosyalist Yasa*¹¹'nin kabulünden sonra, mesele Most gibi bir kişinin "devrimci lafazanlığı"ni şiddetle mahkum ederken, resmi Sosyal Demokrat Parti'yi kısa bir süre yakalayan oportunizmi de aynı şiddetle, hatta daha da fazlasıyla kınadı, zira bu parti, *Anti Sosyalist Yasa*'ya karşılık olarak, hemen illegal mücadeleye geçme sarsılmazlığı, saglamlik, devrimci anlayış ve azim göstermeyi bilememişti. (*Mektuplar*, Cilt IV, sayfalar 397, 404, 418, 422, 424. Bk. ayrıca Marx'ın *Sorge*'a yazığı mektuplara.)

BİBLİYOGRAFYA

Marx'ın eserleri ve mektupları şimdiye kadar tam olarak yayınlanmamıştır. Rusçaya çevrildikleri kadar diğer hiçbir dile çevrilmemişlerdir. Aşağıda verdiğimiz liste, tarihsel sıraya göre yapılmıştır.

1841 - Marx'ın Epikür felsefesi üzerine tezinin yılıdır. (Bu tez, *Literarischer Nachlass* (Edebi Miras)'ın Marx'ın ölümünden sonraki basımında yayınlanmıştır.) Bu tezde Marx, hâlâ Hegelci idealizm görüşüne tam anlamıyla bağlıdır.

1842 - *Rheinische Zeitung* (Köln)'da makaleler yayınlar; özellikle basın özgürlüğü üzerine 6. Ren Kurultayı'ndaki tartışmaların bir eleştirisi, kereste hırsızlığına karşı çıkartılan yasalar üzerine bir makale, ve sonra

politikanın dinden ayrılmasını savunan bir başka makale, v.s. (Bu makalelerden bazıları *Literarischer Nachlass*'ta bulunmaktadır.) Burada Karl Marx'ın idealizmden materyalizme ve devrimci demokrasicilikten komünizme geçmesi görülür.

- 1844 - Paris'te Marx ve Arnold Ruge'nin yönetiminde yayınlanan, bu evrimin kesin olarak oluştuğu *Deutsche -Französische Jahrbücher* (Fransız - Alman Yıllığı) çıkar. Marx'ın aşağıdaki makaleleri özellikle dikkate değer:
- *Hegel'in Hukuk Felsefesinin Eleştirisi'ne Giriş* (*Literarischer Nachlass*'ta yayınlanmış olan bu makale, ayrıca bir broşür halinde de çıkmıştır); ve,
  - *Yahudi Sorunu Üzerine* (Aynı eser; *Znaniye* Yayınları tarafından broşür halinde yayınlanmıştır, (Ucuz Kitaplık: No. 210).
- 1845 - Marx ve Engels, birlikte (Frankfurt am Main'de) *Kutsal Aile* broşürünü yayınlarlar. *Bruno Bauer Ve Ortaklarına Karşı*. (*Literarischer Nachlass* dışında, broşür halinde, iki rusça basımı vardır. *Novi Golos* Yayınları, St. Petersburg, 1906 ve *Vestnik Znaniya*, St. Petersburg, 1907. 1845 ilk baharında (Engels'in *Ludwig Feuerbach* broşürüne ek olarak) Marx'ın Feuerbach üzerine tezleri çıkar. (Bir rusça çevirisi vardır.)

1845 - 1847'de Marx, Paris'te yayınlanan *Vorwärts* (İleri), *Brüsseler Deutsche Zeitung* (1847) (Brüksel Alman Gazetesi), *Das Westphalische Dampfboot* (Biefeld, 1845-1848 - Vestfalya Gazetesi), *Der Gesellschaftsspiegel* (Toplumun Aynası - 1846, Elberfeld) gazetelerinde bir dizi makale yazar. (Bu makalelerin çoğunluğu ne derlenmiş, ne yeniden basılmış, ne de rusçaya çevrilmiştir). 1847 yılı, Paris'te, Marx'ın Proudhon'a karşı yazdığı temes eserinin tanığıdır: *Felsefenin Sefaleti. Bay Proudhon'un "Sefaletin Felsefesi"ne Cevap* (Novi Mir'de üç rusça yayını vardır, birisi G. Lvoviç'in, birisi Aleksejeva'nın, birisi Prosveçenye'den; her üçü de 1905-1906'da).

1848 - Brüksel'de *Serbest Ticaret Üzerine Nutuk* yayınlanmıştır (rusça bir çevirisi vardır).

Sonra F. Engels'le birlikte kaleme aldıkları ünlü *Komünist Partisi Manifestosu* Londra'da yayınlanır. Bütün Avrupa dillerine ve pek çok ülkenin diline çevrilmiştir. (1905 - 1906'da sekize yakın rusça yayını çıkmıştır; *Molot, Kolokol, Aleksejeva'nın*kiler, v.s.; pek çoğu toplatılmıştır ve *Komünist Manifestosu, Komünizme Dair, Sosyal Sınıflar Ve Komünizm, Kapitalizm Ve Komünizm, Tarih Felsefesi* gibi başka başka adlar altında çıkmıştır; Marx'ın bu ve

diğer birçok eserinin tam ve en doğru çevirisi yurt dışında özellikle "Emegin Kurtuluşu"¹² grubunca sürdürülen yayınlarda bulunmaktadır.

1 Haziran 1848'den 19 Mayıs 1849 ' a kadar Köln'de, Marx'ın yazı işlerini fiilen yönettiği *Neue Rheinische Zeitung* (Yeni Renan Gazetesi) çıktı. Günümüze kadar devrimci proletaryanın gelmiş geçmiş en iyi organı olan ve eşine henüz rastlanmamış bulunan bu gazeteye Marx'ın verdiği sayısız makaleler henüz ne derlenmiş ve ne de tam olarak yayınlanmıştır. Başlıcaları, *Literarischer Nachlass*'ta tam olarak yer almaktadır. Bu gazete tarafından yayınlanmış olan *Ücretli Emek Ve Sermaye* makalesi birçok defa broşür halinde yayınlanmıştır. (Rusça dört yayını vardır: Kozman, *Molot*, Miagkov ve Lvoviç, 1905-1906) *Liberaller İktidarda* (Znaniye Yayınları, Ucuz Kitaplık, No.272, St. Petersburg, 1906), bu gazeteden alınmadır.

1849 - Marx, Köln'de *İki Politik Dava*'yı yayınladı (Marx tarafından kendi savunması için, ağır ceza mahkemesinde söylenmiş tutuk. Mahkeme, basın yasalarına karşı gelmek ve hükümete karşı silahlı direniş için çağrıda bulunmakla suçlanan Marx'ı beraat ettirir. 1905-1906'da rusça beş basımı vardır: Alekseyeva, *Molot*, Miagkov, Znaniye, *Novi Mir*).

- 1850 - Marx, Hamburg'ta *Neue Rheinische Zeitung*'un altı sayısını çıkarttı. Burada yayınlanan makalelerden en önemlileri *Literarischer Nachlass*'ta yer almaktadır. Bunlardan 1895'te Engels'in yeniden yayınladıkları özellikle dikkate değer:
- 1848'den 1850'ye kadar Fransa'da Sınıf Mücadeleleri (rusçaya çevirisi M. Malik; Kitaplık No.59-60; Bazarov ile Stepanov'un çevirisi olan *Tarihsel Eserler Serisi*'nde, Skirmunt Yayınları, St. Petersburg, 1906; ve bk: XX. *Yüzyılda Hayat Üzerine Görüşler ve Düşünceler*, St. Pet. 1912)
- 1852 - New York'ta Marx'ın *Louis Bonapartın 18 Brumaire'i* broşürü çıktı (yukarıda anılan seride rusça çevirisi vardır). Aynı yıl, Londra'da *Enthüllungen über den Communistenprozess in Köln* (Köln Komünistleri Davasına İlişkin Açıklamalar) yayınlandı (Rusça çevirisi: *Köln Komüncüleri Davası Bilimsel Halk Kitaplığı'nın* 43 No.11 eseri, St. Petersburg, 28 Ekim 1906)
- Ağustos 1851'den 1862'ye kadar Marx pek çok makalesinin imzasız başyazı

---

o) *Handwörterbuch der Staatswissenschaften*, Bd. 6, s.603, Fr. Y. tarafından yayınlanan Marx üzerine makalesinde Engels, yanlış olarak 1853-1860 tarihlerini verir. Bernstein da, 1911'de *Encyclopaedia Britannica*'nın 11. basımında çıkan Marx üzerine bir makalesinde aynı hataya düşer. Marx ve Engels'in 1913'te yayınlanan mektuplarına bkz.

olarak çıktığı *The New York Tribune* a düzenli yazdı. Özellikle dikkate değer makaleleri:

- *Almanya'da Devrim ve Karşı-devrim*, Marx ve Engels'in ölümünden sonra almanca çevirisi yeniden yayınlanmıştır (rusça çevirisi Bazarov'un ve Stepanov'un çevirdiği iki derleme de sonra ayrı broşürler halinde 1905 - 1906'da beş kez yayınlandı: Alekseveva, *Obşçestvennaya Polza, Novi Mir, Vseobşçaya Biblioteka, Molot*). Marx'ın *New York Tribune*'de çıkan makalelerinin bazıları Londra'da broşür halinde yeniden yayınlanmıştır, örneğin, 1856'da Palmerston üzerine makale;
- *XVIII. Yüzyıl Diplomasi Tarihi Üzerine Açıklamalar v.s.* (İngiliz Liberal Partisi bakanlarının Rusya'ya çıkarıcı ve sürekli bağımlılıkları üzerine) v.s. Kızı Eléonore Eveling, Marx'ın ölümünden sonra, *New York Tribune*'de çıkmış Dogu Sorunu üzerine bir dizi makaleyi yayınladı;
- *Dogu Sorunu*, Londra, 1897. Bir kısmı rusçaya (bu makalelerin, ç.) çevrildi: *Savaş Ve Devrim*, fasikül I, Marx ve Engels: *Yayınlanmamış Makaleler* (1852, 1853, 1854) Harkov 1919 (*Naşa Misl* Kitaplığı).

1854'ün sonundan itibaren, 1855 yılı boyunca Marx, *Neue Oder-Zeitung* ve,

- 1861 - 1862'de Viyana'nın *Presse* Gazetesiyle işbirliği etti. Bu makaleler henüz derlenmemiştir ve sadece bir kısmı Marx'ın pek çok mektuplarıyla birlikte *Neue Zeit*'da yayınlanmıştır. Marx'ın *Das Volk* (Halk) Gazetesi'ne (Londra, 1859), 1859'da İtalya Savaşı'nın diplomatik tarihi üzerine verdiği makaleler için de durum aynıdır.
- 1859 - Berlin'de Marx'ın *Ekonomi Politigin Eleştirisi'ne Katkı* adlı eseri çıkmıştır (rusça çevirisi Manouilov'un yönetiminde, Moskova, 1896; ve Rumyantsev'in çevirisi, St. Petersburg, 1907).
- 1860 - Londra'da Marx'ın *Herr Wogt* broşürü çıkmıştır.
- 1864 - Londra'da, Marx tarafından kaleme alınmış olan, *Uluslararası Emekçiler Birliği'nin Çağrısı* (I. Enternasyonal'in Çağrısı, ç.) çıkmıştır (rusça çevirisi vardır). Marx, Enternasyonal Genel Konseyi'nan pek çok karar, çağrı ve manifestosunun yazarıdır. Bu belgeler bütünüyle dizinlenmiş ve derlenmiş olmaktan uzaktır. Bu yönde ilk çalışma, özellikle Marx'ın bir çok mektuplarının ve yazarı olduğu karar tasarılarının bulunduğu G. Jaechk'in *Enternasyonal* adlı eseridir (rusça çevirisi, St. Petersburg, 1906, Znaniye Yayınları). *Enternasyonal'in* Marx tarafından kale-

me alınmış belgeleri arasında 1871'de Londra'da broşür halinde yayınlanmış olan, Paris Komünü'ne ilişkin *Fransa'da İçsavaş* adı altında Genel Konsey çağrısı bulunmaktadır (Lenin yönetiminde rusça çevirisi, *Molot Yayınları*, ve diğerleri.)

1862 - 1874 dönemine, Marx'ın Enternasyo-
üyesi olan Kugelmann'la yazışmaları
raslamaktadır (rusça iki yayını var-
dır; birisi A. Heuchbarg, diğeri Le-
nin yönetiminde.)

1867 - Hamburg'ta Marx'ın temel eseri *Kapital: Ekonomi Politigin Eleştirisi*, I. Kitap, çıkmıştır. II. ve II. kitaplar, Engels tarafından, Marx'ın ölümünden sonra, 1885 ve 1894'te yayınlanmıştır. Rusça çevirileri: I. Kitap, beş yayın (Danielson'un iki, 1872 ve 1898'de; E. Gurviç ve L.Zak'ın Struve yönetiminde iki, birincisi 1899'da ve ikincisi 1905'te ve son yayını da Bazarov ve Stepanov yönetiminde). II. ve II. kitaplar Danielson'un kötü çevirisiyle, ve en iyisi Bazarov ve Stepanov'un kalemlelerinden çıkmıştır.

1876 - Marx, Engels'in *Anti-Dühring* (Herrn Eugen Dührings Umwälzung der Wissenschaft) adlı eserine katkıda bulundu. Elyazmalarını tamamen okudu ve ekonomi politigin tarihine ayrılan bütün bir başlığı kaleme aldı.

Karl Marx'ın aşağıdaki eserleri ölümünden sonra yayınlanmıştır:

- *Gotha Programının Eleştirisi* (St. Petersburg, almancası *Neue Zeit*, 1890-1891, No.18);
- *Ücret, Fiyat ve Kâr* (26 Haziran 1865 te sunulan rapor, *Neue Zeit*, XVI., 1897-1898; rusça çevirisi, *Molot Yayınları*, 1906 ve Lvoviç 1905);
- *Aus dem literarischen Nachlass von Karl Marx, Friedrich Engels und Ferdinand Lassalle* (Karl Marx, Friedrich Engels ve Ferdinand Lassalle'in Edebi Mirası), 3 cilt, Stuttgart 1902, (rusça çevirisi: Akselrod ve diğerleri yönetiminde 2 cilt, St. Petersburg 1908. I. cilt: E. Gurviç yönetiminde de çevrildi, Moskova 1907. F. Lassalle'in Marx'a mektupları ayrı yayınlandı; bu mektuplar *Literarischer Nachlass*'ta da vardır);
- *K. Marx, F. Engels ve başkalarının A. Sorge Ve Diğerlerine Mektupları*, (rusça iki basımı vardır, birisi Akselrod yönetiminde, diğeri Lenin'in önsözüyle, Dauge Yay.);
- *Theorien über den Mehrwert* (Artık-Deger Teorileri), 3 cilt, 4 bölüm, Stuttgart 1905-1910, *Kapital*'in IV. Kitabı'nın elyazması olan bu ciltler Kautsky tarafından yayınlanmıştır. (Sadece I.cilt rusçaya çevrilmiştir, üç yayın: St. Petersburg, 1906, Ple-

hanov yönetiminde; Kiev, 1906, Jeleznov yönetiminde; Kiev, 1907, Tuçapski yönetiminde).

- 1913 - Stuttgart'ta, *K. Marx ve F. Engels'in Mektupları*'nın dört büyük cildi çıkmıştır: Eylül 1844'ten 10 Ocak 1883'e kadar olan dönemi kapsayan bu 1386 mektup, Marx'ın görüşleri ve biyografik incelemesi için çok değerli sayısız belgeler verirler.
- 1917 - Marx ve Engels'in iki cilt halinde, *1852'den 1862'ye Kadar Yayınlanmış Makaleleri* (almanca) çıkmıştır. Marx'ın eserlerinin bu sıralamasını bitirirken, çoğu *Neue Zeit, Vorwärts* ve diğer sosyal demokrat periyodik yayınlarda alman dilinde çıkan daha az yaygın birçok makalelerinin ve mektuplarının bu sıralamada bulunmadığını belirtmek gerekir; şüphesiz Marx'ın rusçaya çevrilen eserlerinin listesi de tam değildir, özellikle 1905-1906 yıllarının broşürleri.

Marx ve marksizm üzerine literatür son derece zengindir. Yazarları üçe ayırıp sadece temel olanlarla yetineceğiz: temelde marksist görüşleri kabul eden yazarlar; marksizme tamamen düşman olan burjuva yazarlar ve marksizmin şu yada bu temel ilkesini kabullendiğini iddia edip gerçekte marksizme burjuva düşünceler sokan revizyonistler. Marx'ın narodnik (halkçı) yorumu, revizyonizmin Rusya'ya özgü bir çeşidi addedilmelidir.

- *Ein Beitrag zur Bibliographie des Marxismus* (Marksizmin Bibliyografyasına Katkı), Sosyal Bilimler ve Sosyal Politika Arşivleri - Cilt XX, Fasikül 2, 1905, Sayfa 413-430) adlı eserinde W. Sombart yeterli olmaktan uzak listede 300 eser saymaktadır. *Neue Zeit* taki 1883-1907 yılları ve daha sonraki yıllar için fihristlere göre bu liste tamamlanacaktır; ayrıca bkz. Josef Stammhammer: *Bibliographie des Sozialismus und des Kommunismus* (Sosyalizm ve Komünizm Bibliyografyası), tt. I-III, Jena (1893-1909). Marksizmin daha geniş bir bibliyografyası için *Bibliographie der Socialwissenschaften* (Sosyal Bilimler Bibliyografyası) Berlin, Jahrgang 1, 1905 ve sonrası. Gene: N. Rubakin, *Kitaplar Arasında* (2 cilt, II. basım). Biz burada sadece temel olanı veriyoruz. Marx biyografyası üzerine herşeyden önce, Bracke tarafından Braunschweig'ta 1878'de *Handwörterbuch der Staatswissenschaften* (Siyasal Bilimler Sözlüğü)'ün altıncı cilt, 600-603. sayfalarında yayınlanan Engels'in *Vokskalender* (Halk Takvimi)ni saymak gerekir.

- W. Liebknecht: *Karl Marx zum Gedächtniss* (Karl Marx, Biyografik Anılar), Nuremberg, 1896.

- P. Lafargue: *Karl Marx. Persönliche Erinnerungen*,

- W. Liebknecht: *Karl Marx*, ikinci basım, St. Petersburg, 1906,

- P. Lafargue: *Karl Marx Üzerine Anılarım* Odessa 1905. (Oriijinali *Neue Zeit*, IX, I'de)

- *Karl Marx'ın Anısına*, St. Petersburg, 1908, 410 sayfa. I.Nevzorov, N.Rojkov, V.Bazarov, I.Steklov, A.Finn-Enotaievski, P.Rumyantsev, K.Renner, H.Roland-host, V.Ilin, R.Luxemburg, G.Zinoviev, L.Kamenev, P.Orlovski ve M.Toganski'den makaleler derlemesi.

- Fr. Mehring: *Karl Marx*.

- Spargo: *K. Marx, His Life and Work* (K. Marx, Hayatı ve Eseri), Londra, 1911. Marx üzerine, Amerikan sosyalisti Spargo'nun hazırladığı bu büyük ingilizce bibliyografya doyurucu degildir.

- K. Kautsky: *Die Historische Leistung von K. Marx. Zum 25. Todestag des Meisters* (Karl Marx'ın Tarihsel Katkısı: Ustanın 25. Yıldönümü Üzerine), Berlin. Marx'ın faaliyeti üzerine genel bir tablodur. Rusça çevirisi: K. Marx ve tarihsel önemi, St. Petersburg, 1908.

- C.Zetkin'in halk broşürüne bkz: *Karl Marx und Sein Lebenswerk* (Karl Marx ve Hayatının Eseri), 1913.

Marx üzerine anılar:

- Annenkov. *Vestnik Yevropi*, 1880, No.4' te (ve *Anılar*, c. III. On Önemli Yıl, St. Petersburg, 1882) ve,

- Karl Schurz, *Russkoye Bogatstvo*, 1906, No. 12'de.

- M. Kovalevski, *Vestnik Yevropi*, 1909, VI ve sonrasında.

Marx'ın felsefesi ve tarihi materyalizmi üzerine en iyi sergileme, G. Plehanov'unkilerdir:

- *Savunmadan Saldırıya*, St. Petersburg, 1910;

- *Oniki Yılında* (İngilizce basımda *Yirmi Yılında -Y.*), St. Petersburg, 1909, 3. basım;

- *Marxizmin Temel Meseleleri*, St. Petersburg, 1908;

- *Eleştirmenlerimizin Eleştirisi*, St. Petersburg, 1906;

- *Tarihin Tekelci Anlayışının Gelişmesi Üzerine Deneme*, St. Petersburg, 1908, ve bu yazarın diğer eserlerinde.

- Antonio Labriolla: *Tarihin Materyalist Anlayışı Üzerine Deneme* (rusça), St. Petersburg, 1908; aynı yazarın *Tarihi Materyalizm Ve Felsefe*, St. Petersburg, 1906.

- Fr. Mehring: *Tarihi Materyalizme Dair* (rusça), St. Petersburg, 1906 (iki basım: *Prosveşçenye* ve *Molot*). Aynı yazarın:

- *Lessing Üzerine Bir Efsane*, St. Petersburg, 1908 (Znaniye)

- Ch. Andler (marksist değil), *Komünist Manifestosu. Tarih, Giriş, Yorum*. St. Petersburg, 1906.

- *Tarihsel Materyalizm*, St. Petersburg, 1908, Engels, Kautsky, Lafargue ve diger bir çok yazarın makalelerinin derlenmesi,

- L. Akselrod: *Felsefi Denemeler. Tarihi Materyalizmin Felsefi Eleştirilerine Cevap*, St. Petersburg, 1906.

Dietzgen'in marksizmde yaptığı kötü sap-tirmalar, E. Untermann'ın şahsında bir savu-nucu buldu: *Die logischen Mangel des engeren Marxismus* (Ortodoks marksizmin mantıksal boşlukları), Münih, 1910 (753 sayfa. Kalın, fakat ciddiyetten uzak bir eser).

- Hugo Riekes: *Die philosophische Wurzel des Marxismus*, *Zeitschrift für die gesamte Staatswissenschaft* (Marksizmin felsefi kö-kenleri), *Siyasal Bilimler Dergisi*'nde, 62. yıl, 1906, cilt 3, saufa 407-432); materya-lizm görüşünün felsefi tutarlılığını göste-ren, Marx'ın düşüncelerine düşman birinin ilginç bir eseri.

- Benno Erdmann: *"Die Philosophischen Vo-raussetzungen der materialistischen Geschi-chtsauffassung"* (Tarihin materyalist anlayı-şının felsefi öncülleri), *Jahrbuch für Ge-setzgebung, Verwaltung und Volkswirtschaft* (Yasama, Yönetme ve Ulusal Ekonomi Yıllığı)' ta (Schmoller Yıllığı), 1907, c.3, s.1-56. Marx'ın felsefi materyalizminin bazı temel tezlerinin çok yararlı formülasyonu ve kant-çı akım ve genel olarak agnostisizm bakımın-dan formüle edilmiş itirazların derlemesi.

- Rudolph Stammler(kantçı): *Wirtschaft und Recht nach der materialistischen Geschicht-*

sauffassung (Materyalist tarih anlayışı bakımından hukuk ve ekonomı), ikinci basım, Leipzig, 1906.

- Woltmann (kantçı): *Tarihi Materyalizm*, (rusça çevirisi), 1901,

- Vorlander (kantçı): *Kant ve Marx*, St. Petersburg, 1909.

Ayrıca, A.Bogdanov, V.Bazarov, v.s.ile öte yandan, V.İlyin (V.İ.Lenin'in takma adlarından biri - Y.) arasındaki polemige de bk. (*Markizmin Felsefesi Üzerine Denemeler*, St. Petersburg, 1908; A.Bogdanov: *Büyük Bir Fetişizmin Sefaleti*, Moskova, 1909 ve diğer eserleri; V.İlyin: *Materyalizm ve Ampiriyokritisizm*, Moskova, 1909).

Tarihi materyalizm ve etik (ahlak -ç.) üzerine:

- Karl Kautsky: *Etik ve Tarihin Materyalist Anlayışı*, St. Petersburg, 1906 ve Kautsky'nin diğer eserleri.

- Louis Boudin: *Das Theoretische System von K. Marx*, Stuttgart, 1909. (*Modern Eleştirinin Işığında K. Marx'ın teorik sistemi*, adıyla V.Zassulıç yönetiminde İngilizceden çevrilmiştir, St. Petersburg, 1908).

- Hermann Gorter: *Der historische Materialismus* (Tarihsel Materyalizm), 1909.

Marksizmin düşmanlarının eserleri arasında aşağıdakileri sayacağız:

- Tougan Baranovski: *Marxizmin Teorik Temelleri*, St. Petersburg, 1907.

- S. Prokopoviç: *Marx'ın Eleştirisine Katkı*, St. Petersburg, 1901.

- Hammacher: *Das philosophisch-ökonomische System des Marxismus* (Marxizmin felsefi ve ekonomik sistemi), Leipzig, 1910, 730 s., alıntılar derlemesi).

- Werner Sombart: *Sosyalizm ve 19. yüzyılda Sosyal Hareket*, St. Petersburg (rusça)

- Max Adler (kantçı): *Kausalitaet und Teleologie* (Nedensellik ve Teleoloji), Viyana, 1909. *Marx-Studien* (Marksist İncelemeler) ve *Marx als Denker* (Düşünür Olarak Marx), Viyana 1909.

Hegelci idealist Giovanni Gentile'in *La Filosofia di Marx*, Pisa, 1899 (Marx'ın Felsefesi) adlı eseri kayda değer. Yazar, burada, kantçıların, pozitivistlerin v.s. dikkatinden kaçan, Marx'ın diyalektik materyalizminin önemli yanlarını saymaktadır. Gene, Levy: *Feuerbach - Marx'ın felsefi öncüllerinden başlıcası*.

- K. Kautsky: *Marx'ın Ekonomik Öğretisi* (sayısız rusça basımı vardır). *Toprak Sorunu, Erfurt Programı* ve aynı yazarın sayısız broşürleri.

- Bernstein: *Marx'ın Ekonomik Öğretisi. Kapital'in III. Kitabı* (rusça çevirisi, 1905)

- Gabriel Deville: *Kapital* (*Kapital*'in I. Kitabının sergilenmesi, rusça çevirisi, 1907)

Marksistler arasında revizyonizm denilen şeyin toprak sorunu konusundaki temsilcilerinden biri Edward David'dir: *Sosyalizm ve Tarım* (rusça çevirisi), St. Petersburg, 1902. Revizyonizmin eleştirisi konusunda bk. V.İlyin: *Toprak Sorunu*, I. bölüm, St. Petersburg, 1908. Gene V.İlyin: *Rusyada Kapitalizmin Gelişmesi*, ikinci basım, St. Petersburg, 1908, ve aynı yazarın *Ekonomik Makaleler ve İncelemeler*, St. Petersburg, 1899. V. İlyin: *Tarımda Kapitalizmin Gelişmesinin Yasaları Üzerine Yeni Veriler*, fasikül 1, 1917. Birkaç ayrılığa ragmen, Marx'ın anlayışlarının, toprak sorunları üzerine yeni verilere uygulanması: Compère-Morel: *Toprak Sorunu Ve Fransa'da Sosyalizm*, Paris 1912 (455 sayfa).

Ekonomik hayatın en yeni olgularına uygulanmış olan Marx'ın görüşlerinin getirilmesi; Hilferding: *Finans Kapital* (rusça), St. Petersburg, 1911 (yazarın görüşleri, değer teorisi üzerine sayısız yanlışlıkları içermektedir; bu görüşler Kautsky tarafından düzeltilmiştir, bkz. Kautsky: *Neue Zeit; Gold, Papier und Ware* (Altın, Kağıt Para ve Emtia) XXX, I., 1912, s.837, 886).

-V.İlyin: *Emperyalizm, Kapitalizmin En Son Aşaması*, 1917.

-Piyotr Maslov: *Toprak Sorunu* (iki cilt) ve *Ulusal Ekonominin Gelişim Öğretisi* (St. Petersburg, 1910)'nde temel nokralarda marksizmden ayrılmaktadır. Bkz. bu sapmaların

bazılarının Kautsky tarafından eleştirisine: Kautsky: *Neue Zeit*, XXIX, I, 1911, makale: *Maltusçuluk ve Sosyalizm*.

"Marjinal fayda" öğretisi bakımından Marx'ın ekonomik öğretisinin eleştirilmesi, burjuva profesörler arasında bir hayli yaygınlaşmıştır: Böhm-Bawerk: *Zum Abschluss des Marxschen Systems* (Berlin 1896, *Staatswiss. Arbeiten*, Festgabe für K. Knies). Rusça bir çevirisi vardır: St. Petersburg, 1897, *Marx'ın Teorisi ve Eleştirisi* ve aynı yazarın: *Kapital und Kapitalzins*, ikinci basım, Insburg 1900-1902, 2 cilt (*Kapital ve Kâr*, St. Petersburg, 1909). Bundan başka, Riekens: *Wert und Tauschwert* (değer ve değer değişimi) 1899; Von Bortkiewicz: *Wertrechnung und Preisrechnung im Marxschen System*, Archiv für Sozialwissenschaft, 1906-1907 (Marx'ın Sisteminde Fiyatların ve Değerlerin Belirlenmesi, Sosyal Bilimler Arşivi, 1906-1907); Leo von Buch: *Über die Elemente der politischen Ökonomie. I.Th.Die Internsitaet d. Arbeit. Wert und Preis* (Ekonomi Politigin Temel Öğeleri. I. Emegin Yogunlugu, Değer Ve Fiyat), rusça bir basımı da vardır. Böhm-Bawerk'in marksist bir görüşle incelenmiş eleştirisi: Hilferding: *Böhm-Bawerks Marx-Kritik*, Marx-Studien, Bd.I. Wien 1904 (Marx'ın eleştirmeni olarak Böhm-Bawerk, Marksist İncelemeler, c.I., Viyana, 1904) ve *Neue Zeit*'in daha kısa makaleleri.

Marksizmin gelişmesinin ve yorumunun başlıca iki eğilimi "revizyonist" eğilim ve radikal ("ortodoks") eğilim sorunu üzerine bkz: Eduard Bernstein: *Voraussetzungen des Sozia-*

lismus und die Aufgaben der Sozial-demokratie (Sosyalizmin Öncülleri ve Sosyal Demokrasinin Görevleri), orijinal basımı, Stuttgart, 1899, rusça çevirisi: *Tarihsel Materyalizm*, St. Petersburg, 1901, *Toplumsal Sorunlar*, Moskova 1901; gene aynı yazarın: *Tarih ve Sosyalizm Öğretisi Üzerine Denemeler*, St. Petersburg, 1902. Kautsky'nin cevabı: *Bernstein und das sozialdemokratische Programm* (Bernstein ve sosyal demokrat program), orijinal almanca basımı, Stuttgart 1899. Rusça çevirisi: dört basım, 1905-1906.

Fransız marksist eserleri arasında:

- Jules Guesde: *Quatre ans de lutte des classes, En Garde! Questions d'hier et d'aujourd'hui* (Sınıf Mücadelesinin Dört Yılı, Hazır Ol!) ve (Dünün ve Bugünün Sorunları), Paris, 1911.

- P. Lafargue: *Le déterminisme économique* (K. Marx'ın Ekonomik Determinizmi), Paris, 1909.

- Anton Pannekoek: *Zwei Tendenzen in der Arbeiter-Bewegung* (İşçi hareketinde iki eğilim.)

Sermaye birikiminin marksist teorisi üzerine yeni bir eser, Rosa Luxemburg: *Die Akkumulation des Kapitals* (Kapital Birikimi), Berlin 1913; ve onun Marx'ın teorisini yanlış yorumlaması üzerine Otto Bauer'in bir analizi: *Die Akkumulation des Kapitals* (Neue Zeit, c.31, 1913, I, sayfa 831-862) Eckstein *Vorwärts* 'da, 1913 ve Pannekoek *Bremer*

Bürger-Zeitung'ta, 1913.

Marx üzerine eski rus eserleri arasında:

- B. Çiçerin: "Alman Sosyalistleri",

- Bezobrazov: *Siyasal Bilimler Derlemesi*'nde, St. Petersburg, 1888 ve *Ekonomik Doktrinler Tarihi*, V. bölüm, Moskova 1902, 156 sayfa.

- Sieber'in cevabı: "Bay Çiçerin'in Gözlükleri Arkasından Alman İktisatçıları", *Eserler*, c. II, St. Petersburg, 1900.

- L. Slonimski: *K. Marx'ın Ekonomik Doktrinini*, St. Petersburg, 1898.

- N. Sieber: *Sosyo-ekonomik İncelemelerinde David Ricardo ve K. Marx*, St. Petersburg, 1885, ve *Eserler*, 2 cilt, St. Petersburg, 1900.

- I. Kaufmann'ın Kapital raporu, *Vestnik Yevropi*'de, 1872, No.5; Marx, kendi diyalektik materyalist yönteminin doğru bir sergilenmesi olarak saydığı ve *Kapital*'in ikinci basımına sonsöz olarak aldığı için, bu eser, ayrıca dikkate değer.

Marksizm üzerine Rus narodniklerinin görüşleri:

- N. Mikhailovski, *Russkoye Bogatstvo*'da, 1894, No.10; 1895, No.1 ve 2, ayrıca *Toplu Eserleri*'nde, P. Struve'nin *Eleştiri Notları*'na dikkati çeker. Mikhailovski'nin görüş-

leri marksist bir açıdan K. Touline (V. İlyin) tarafından *Ekonomik Gelişmemizi Nitelemek İçin Veriler*'de (St. Petersburg, 1895'-sansür elkoymuştur) tahlil edilmiştir. Bu tahlil, sonradan V. İlyin'in *Oniki Yılda* adlı eserinde yeniden (St. Petersburg, 1908) basılmıştır.

Diger narodnik eserler arasında:

- V.V.: *Eğilimlerimiz*, St. Petersburg, 1892, ve (Bin Sekiz Yüz -ç.) *Yetmişlerden Yirminci Yüzyıla*, St. Petersburg, 1907.

- Nikolai-on: *Reformdan Sonra Sosyal Ekonomimiz Üzerine Denemeler*, St. Petersburg, 1896, (1913'te *Ekonomik Materyalizmin Eleştirisi* adı altında ikinci basımı.)

- Massaryk: *Marksizmin Felsefi ve Sosyolojik Temelleri*, Moskova, 1900.

- Croce: *Tarihi Materyalizm ve Marksist Ekonomi*, St. Petersburg, 1902.

Marx'ın görüşlerini doğru olarak değerlendirmek için, en yakın arkadaşı ve işbirliği ettiği F. Engels'in eserlerini mutlak olarak bilmek gerekir. Engels'in bütün eserlerini hesaba katmaksızın marksizmi anlamak ve tam bir sergilemesini yapmak imkansızdır.

Anarşizm görüşüyle Marx'ın eleştirisi:

- V. Çerkezov: *Marksizmin Öğretisi*, St. Petersburg, 1905. İki bölümdür;

- Tucker: *Kitap Gibi*, Moskova, 1907 (rusça).

- Sendikacı Sorel: *Modern Ekonomiye Giriş* Moskova, 1908.

Temmuz-Kasım 1914'te yazılmıştır. İlk defa 1915'te *Granat Ansiklopedik Sözlüğü*'nde çıkmıştır. Yedinci Basım, c.28
İmza: V. İlyin.

Lenin, *Coll. Works*,
(*Toplu Eserler*)
Vol. 21, pp.43-91

MARKSİZMİN ÜÇ KAYNAĞI VE ÜÇ UNSURU¹³

Marx'ın öğretisi, uygar dünyanın bütününde, marksizmde "zararlı bir mezhep" gibi bir şey gören (resmî ve de liberal) bütün burjuva biliminin en büyük kin ve düşmanlığını uyandırdı. Başka bir tutum da beklenemez zaten, ziri sınıf mücadelesi üzerine temellenmiş bir toplumda "tarafsız" sosyal bilim olamazdı. "Bütün" resmî ve liberal bilim, şu yada bu şekilde, ücretli köleliği savunur; oysa marksizm buna karşı amansız bir savaş ilan etti. Ücretli kölelik üzerine kurulmuş bir toplumda tarafsız bir

bilim istemek, işçilerin ücretini artırmak için sermayenin kârını azaltmanın uygun olup olmadığı meselesinde fabrika sahiplerinden tarafsız olmalarını istemek kadar çocukça bir saflıktır.

Dahası da var. Felsefe ve sosyal bilimin tarihi olanca açıklığıyla gösterir ki, marksizmin, kabuguna çekilmiş, katılaştı, evrensel gelişimin ana yolu dışında prtaya çıkmış bir "sekteizm"le hiçbir ilgisi yoktur. Aksine, Marx'ın dahası, ilerlemiş insanlığın çoktan ortaya koyduğu meselelere cevap vermiş olmasındadır. Öğretisi, felsefenin, ekonomi politigin ve sosyalizmin en büyük temsilcilerinin öğretilerinin doğrudan doğruya bir devamı olarak doğmuştur.

Marx'ın öğretisi, sınırsız bir şekilde güçlüdür, çünkü doğrudur. Uyumlu ve tamdır; insanlara herhangi bir batıl inanç, herhangi bir gericilikle ve burjuva baskısının herhangi bir savunusuyla asla bağdaşmayan tutarlı bir dünya anlayışı verir. Bu öğretisi, insanlığın XIX. yüzyılda yarattığı en mükemmel şeylerin meşru mirasçısıdır: alman felsefesi, ingiliz ekonomi politigi ve fransız sosyalizmi.

İşte marksizmi oluşturan ve aynı zamanda onun ana unsurlarını meydana getiren bu üç kaynak üzerinde kısaca duracağız.

I

Marxizmin felsefesi materyalizmdir. Avrupa'nın bütün modern tarihi boyunca, özel-

likle XVIII. yüzyıl sonunda, ortaçağın tüm karmaşık şeyler yığına karşı, kurumlarda ve düşüncelerdeki feodaliteye karşı kararlı bir mücadelenin sürdüğü Fransa'da, materyalizm dogabilimlerin verilerine sadık, batıl inançlara, softalığa v.s. düşman, tutarlı tek felsefe oldu. Demokrasi düşmanları da, materyalizmi "çürütmege", aşağılamaya, her ne olursa olsun, her zaman dinin desteklenmesi ve savunmasına indirgenen felsefi idealizmin bütün biçimlerini savunuyorlardı.

Marx ve Engels, felsefi materyalizmi en kararlı biçimde savundular ve bu temel öğretiye göre bütün sapmaların derinindeki yanlışlığı defalarca gösterdiler. Görüşleri en büyük açıklık ve en ayrıntılı bir şekilde Engels'in eserleri *Ludwig Feuerbach* ve *Anti-Dühring*'te sergilenmiştir. Bu eserler, *Komünist Partisi Manifestosu*¹⁴ gibi, her bilinçli işçinin başucu kitabıdır.

Marx, 18. yüzyıl materyalizmiyle kalmayıp felsefeyi daha ileriye götürdü. Onu klasik alman felsefesinin kazanımlarıyla, özellikle Feuerbach materyalizmini doğurmuş olan Hegel sistemiyle zenginleştirdi. Bu kazanımların başlıcası, *diyalektiktir*, yani en tam, en derin ve dargörüslülükten en masun evrim öğretisi, bize ebedi gelişim halinde olan maddeyi yansıtan insan bilgilerinin göreceğinin (izafiliginin) öğretisi... Dogabilimlerin yeni buluşları -radyum, elektronlar ve elementlerin dönüşümü-, burjuva filozoflarının öğretileri ve kokuşmuş idealizme "*yeniden*" dönüşlerinin karşısında, Marx'ın diyalektik materyalizmini dikkate şayan bir şekilde doğruladılar.

Felsefi materyalizmi derinleştirerek ve geliştirerek, Marx, onu mantıksal sonucuna eriştirdi ve onu doganın bilinmesinden *insan toplumunun* bilinmesine yaydı. Marx'ın *tarihsel materyalizmi*, bilimsel dűřüncenin en büyük zaferi oldu. Bu zamana kadar siyasal ve tarihsel anlayışlarda hüküm süren keyfilik ve kargaşa, yerini, toplumsal bir örgütlenme biçiminin önce nasıl ortaya çıktığını ve geliştiğini, sonra üretim güçlerinin gelişmesiyle bir üst düzeyde başka bir biçime nasıl dönüştüğünü, örneğin kapitalizmin feodalizmden nasıl doğduğunu gösteren çok uyumlu ve tutarlı bilimsel bir öğretiye bıraktı.

İnsanın bilgisinin kendisinden bağımsız olarak varolan dogayı, yani gelişim yolunda olan maddeyi yansıtmaması gibi, insanın *sosyal bilgisi* de (yani çeşitli dűřünceler, felsefi, dinsel ve siyasal v.s. öğretiler) toplumun *ekonomik düzenini* yansıtır. Siyasal kurumlar, ekonomik bir temel üzerine kurulmuş üstyapıdır. Sözelimi, modern Avrupa devletlerinin çeşitli siyasal biçimlerinin proletarya üzerinde burjuvazinin egemenliğini güçlendirmeye nasıl hizmet ettiklerini görürüz.

Marx'ın felsefesi, insanlığa ve bilhassa işçi sınıfına güçlü bilgi araçları vermiş olan mükemmel bir felsefi materyalizmdir.

II

Politik üstyapının ekonomik düzenin oluşturduğu temel üzerinde yükseldiğini gözlemledikten sonra, Marx, dikkatini, bu ekonomik

düzenin incelemesine hasreder. Marx'ın başlıca eseri, *Kapital*, modern, yani kapitalist toplumun ekonomik düzeninin incelenmesine ayrılmıştır.

Marx'tan önceki klasik ekonomi politik, en gelişmiş ülke olan İngiltere'de doğdu. Adam Smith ve David Ricardo, ekonomik düzeni inceleyerek, *emek-değer teorisinin* temellerini attılar. Marx onların eserini sürdürdü. Bu öğretiye tamamen bilimsel bir temel verip tutarlı bir biçimde geliştirdi. Her malın değerinin, bu malın üretimi için sosyal olarak gerekli iş süresiyle belirlenmiş olduğunu gösterdi.

Burjuva iktisatçılarının nesnelere arasında ilişkiler (bir malın başka bir mala karşılık değiştirilmesi) gördükleri yerde Marx, *insanlar arasında ilişkiler* keşfetti. Emtia değişimi, pazar aracılığıyla, ayrı ayrı yerlerdeki üreticiler arasındaki bağı ifade eder. *Para*, ayrı ayrı yerlerdeki üreticilerin tüm ekonomik hayatını çözülmez bir bütün halinde birleştiren bu bağı gittikçe sıkılaştığına delalet eder. *Sermaye*, bu bağı sürekli gelişmesi demektir: insanın işgücü, bir meta durumuna gelir. Ücretli, işgücünü toprak sahibine, fabrika sahibine, üretim araçlarının sahibine satar. İşçi, işgücünün bir kısmını kendisinin ve ailesinin bakım masraflarını karşılamak için kullanırken (ücret), diğer kısmında ise karşılıksız olarak kapitaliste çalışır; ve bu, kapitalist için kâr kaynağı, kapitalist sınıf için zenginlik kaynağı olan *artık-değer*'i yaratarak olur.

Artık-değer teorisi, Marx'ın ekonomik öğretisinin kilittaşını oluşturur.

İşçinin emegiyle yaratılan kapital, işçiyi ezer, küçük patronları mahveder ve bir işsizler ordusu yaratır. Sanayide, büyük üretimin zaferi hemen farkedilir; tarımda da zaten benzer bir olgu gözlemlemekteyiz: tarımda kapitalist büyük işletmenin üstünlüğü artar, makinelerin kullanımı genelleşir, köylü işletmeleri çevrelerinde finans kapitalin yağlı kemendinin daraldığını görürler ve geri tekniklerinin boyundurugu altında çöküp mahvolurlar. Tarımda küçük üretimin biçimleri başkadır, fakat çöküşün kendisi tartışma götürmez bir gerçektir.

Küçük üretimi çökerten sermaye, emegin üretkenliğini artırmaya ve büyük kapitalist şirketler için bir tekel durumu yaratmaya yolaçar. Bizzat üretim gittikçe toplumsallaşır: yüzbinlerce, milyonlarca işçi düzenli bir ekonomik organizmada bir araya gelir, oysa bir avuç kapitalist ortak çalışmanın ürününe elkoyar. Üretim anarşisi büyür: buhranlar, korkunç bir pazar savaşı ve bunun sonucu, halk kitlelerinin yaşamının güvencesizliği yoğunlaşır.

Kapitalist düzen, işçilerin sermayeye karşı bağımlılığını artırarak birleşik emegin büyük gücünü yaratır.

Marx, meta ekonomisinin ilkel biçimlerinden, basit değişimden, en üst biçimlerine. büyük üretime kadar kapitalizmin gelişimini izledi.

Eski yada yeni bütün kapitalist ülkelerin deneyi, yıldan yıla gitgide artan bir sayıda işçiye Marx'ın bu öğretisinin doğrulugunu kesinlikle gösterir.

Kapitalizm bütün dünyada galip gelmiştir, fakat bu zafer, emegin sermaye üzerine zaferrinin başlangıcıdır sadece.

III

Feodal düzen yıkılıp, "özgür" kapitalist toplum doğduğunda, bu özgürlüğün işçileri yeni bir sömürme ve baskı sistemi demek olduğu derhal ortaya çıktı. Hemen arkasından bu baskının yansıması olarak ve bu baskıya karşı olarak, çeşitli sosyalist öğretiler ortaya çıkmaya başladı. Fakat ilkel sosyalizm, ütöpik (hayali) bir sosyalizmdi: kapitalist toplumu eleştiriyordu, mahkum ediyordu, lanetliyordu; onu ortadan kaldırmayı ve çok daha iyi bir düzen kurmayı hayal ediyordu; zenginleri sömürünün ahlak dışılığına inandırmaya çalışıyordu.

Fakat ütöpik sosyalizm gerçek bir çıkış yolu gösteremiyordu. Ne kapitalist düzende ücretli köleliği açıklamasını, ne gelişiminin yasalarını keşfetmesini, ne de yeni toplumun yaratıcısı olmaya muktedir olan *sosyal gücü* bulmasını biliyordu.

Bununla birlikte, Avrupa'da, her yerde, özellikle Fransa'da derebeyliğin (feodalite) ve serfliliğin düşmesini getiren fırtınalı devrimler, *sınıf mücadelesinin* gelişiminin temeli

ve itici gücü olduğunu her zaman büyük bir açıklıkla gösterdiler.

Hiçbir politik özgürlük, feodaller sınıfından zorlu bir direniş görmeden alınmamıştır. Kapitalist toplumun çeşitli sınıflarını karşı karşıya getiren kıyasıya bir mücadele olmaksızın, hiçbir kapitalist ülke, az çok özgür, demokratik bir temel üzerinde oluşmamıştır.

Marx'ın dehası, evrensel tarihin verdiği dersi tutarlı bir şekilde çıkararak ve uygulayan ilk kimse olmasındadır. Bu ders, *sınıf mücadelesi* öğretisidir.

Ahlaki, dinsel, siyasal ve toplumsal vadelerin, beyanların ve cümlelerin arkasındaki şu yada bu sınıfların çıkarlarını ayırdetmeyi öğrenmedikçe, insanlar her zaman politikada başkaları ve bizzat kendileri tarafından safça aldatılmışlardır ve aldatılacaklardır. Reform veya düzeltmeden ya olanlar, ne kadar barbar, ne kadar kokuşmuş görünürse görünsün, her eski kurumun şu yada bu sınıfların güçlerince desteklenmediğini anlamadıkları sürece, eski düzenin savunucularınca aldatılacaklardır. Ve bu sınıfların direncini kırmak için *bir tek* yol vardır: bizi çevreleyen toplumdaki, eskiyi yıkıp yeniyi kurmaya yetenekli olabilecek -sosyal durumları nedeniyle olmak zorunda olan- güçleri bulmak, ve mücadele için eğitmek ve örgütlemek.

Proletaryaya, şimdiye kadar bütün ezilen sınıfların atalete mahkum olduğu manevi kö-

lelik hayatından kurtulmak için izlenecek yolu, sadece Marx'ın felsefi materyalizmi gösterdi. Kapitalist düzenin bütününde proletaryanın gerçek durumunu sadece Marx'ın ekonomik öğretisi açıkladı.

Amerika'dan Japonya'ya, İsveç'ten Güney Afrika'ya kadar bütün dünyada bağımsız proletarya örgütleri çoğalmaktadır. Proletarya sınıf mücadelesi vererek eğitilmekte ve bilgilenmektedir; burjuva toplumunun önyargılarından kurtulmaktadır; gittikçe büyüyen bir tutarlılık kazanmaktadır, başarılarının doğru değerlendirmesini yapmaktadır, güçlerini çelikleştirmekte ve karşı konulmaz bir biçimde büyümektedir.

Prosveščeniye, No.3
Mart 1913
İmza: *v.f.*

Lenin
OEuvres (Eserler),
t. 19, pp.13-18
Collected Works
(*Toplu Eserler*)
Vol.19, 23-28

NOTLAR

- 1) Lenin, Granat Kardeşler Şirketinin ansiklopedik sözlüğü için, "Karl Marx" makalesini, 1914 ilkbaharında, Pronin'de (Galıçya) yazmaga başladı: 1914 kasımında Bern'de (İsviçre) bitirdi. İnceleme 1918'de broşür halinde çıktığında, Lenin, önsözde, bu makaleyi 1913'te yazdığını hatırladığını belirtti.

Makale sözlükte 1915'te V. İlyin imzası ile ve "Marksizmin Bibliyografyası" adlı bir ekle çıktı. Sansür nedeniyle sözlüğün yayıncıları, "Sosyalizm" ve "Proletaryanın Sınıf Mücadelesi Taktigi" başlıklı bölümleri çıkarttılar ve metinde bir takım değişiklikler yaptılar.

1918'de "Priboy" Yayınları, eseri, sözlükteki metni alarak, fakat bibliyografya eki olmaksızın Lenin'in bir önsözüyle broşür halinde yayınladı.

Tam metin, ilk olarak, elyazmasına göre 1925'te SSCB K(B)P Merkez Komitesi Lenin Enstitüsü'nce hazırlanmış olan *Marx, Engels, Marksizm* derlemesinde yayınlandı.

- 2) Burada Marx'ın *Hegel Hukuk Felsefesinin Eleştirisine Katkı* adlı eserindeki Marx'ın bir formülüne atıf yapılmaktadır.
- 3) Marx'ın Engels'e yazdığı 9 Nisan 1863 tarihli mektuba bkz.
- 4) Engels'in Marx'a yazdığı 5 Şubat 1851 tarihli mektuba bkz.
- 5) Engels'in Marx'a yazdığı 17 Aralık 1857, 7 Ekim 1858 tarihli mektuplara bkz.
- 6) Engels'in Marx'a yazdığı 8 Nisan 1863 ve Marx'ın Engels'e yazdığı 9 Nisan 1863 ve 2 Nisan 1866 tarihli mektuplara bkz.
- 7) Marx ve Engels'in 19 Kasım 1869 ve 11 Ağustos 1881 tarihli mektuplarına bkz.
- 8) K. Marx ve F. Engels, *Seçme Eserler*, iki cilt (rusça basım), Cilt I, 1952, s.43.
- 9) Marx'ın Engels'e yazdığı 16 Nisan 1856 tarihli mektuba bkz.
- 10) Engels'in Marx'a yazdığı 27 Ocak 1865 ve 5 Şubat 1865 tarihli mektuplara bkz.
- 11) *Anti-Sosyalist Yasa*, Almanya'da 1878'de çıkarıldı. Bu yasa, Sosyal Demokrat Parti'nin bütün örgütlerini, işçilerin kitle

örgütlerini, işçi basınıını, sosyalist yayınları yasaklıyordu. Sosyal demokratlara karşı girişilen bir baskı kampanyasının başlangıcı oldu. İşçilerin kitlesel hareketlerinin baskısı sonucu, bu yasa, 1890' da yürürlükten kaldırıldı.

- 12) *Emegin Kurtuluşu* Gurubu, G.Plehanov tarafından Cenevre'de 1883'te kurulmuş olan ilk rus marksist gurubudur. P.Akselrod, V. Zassuliç, L.Deutch ve V.İgnatov da guruptandırlar. Gurubun amacı, Rusya'da bilimsel sosyalizmi yaymak, narodnizmi eleştirmek ve marksizmin ışığında Rusya olaylarını açıklamaktır. Marx'ın ve Engels'in başlıca eserlerini (*Komünist Partisi Manifestosu, Ücretli Emek ve Sermaye, Ütopik Sosyalizm ve Bilimsel Sosyalizm, Ludwig Feuerbach, v.s.*) rusça yayınlamış ve geniş çapta dağıtmıştır. G. Plehanov'un rus marksist kuşaklarını eğitmiş olan eserlerini de yayınlamıştır (*Sosyalizm ve Politik Mücadele, Ayrılıklarımız, v.s.*) Rus sosyal demokratlarının programında (1884 ilk ve 1887'de ikinci taslak), gurup, bir takım hatalar yaptı (bireysel terörün tanınması, köylülüğün devrimci rolünün inkarı, liberal burjuvazinin rolünün abartılması, v.s.). G. Plehanov'un ve gurubunun değerini en iyi gören Lenin, "Emegin Kurtuluşu"nun "sosyal demokrasiyi teorik olarak kurmakla yetindigini ve işçi hareketine yönelik ilk adımı attığını" belirtir. R.S.D.İ.P.'nin II. Kongresi'nden (1903) sonra gurup varlığını sürdürmedi.

13) Karl Marx'ın ölümünün 30. yıldönümü dolayısıyla yazılan, Lenin'in "Marksizmin Üç Kaynağı ve Üç Unsuru" makalesi, *Prosveşçeniye Dergisi*'nin 1913 için üçüncü sayısında yayınlanmıştır. Prosveşçeniye (Eğitim), teorik meseleleri işleyen aylık bolşevik dergidir; Aralık 1911'den Haziran 1914'e kadar St. Petersburg'da çıkmıştır. Tirajı 5000'e ulaşabilmiştir. Lenin, bu dergiyi yurt dışından, önce Paris'ten, sonra Krakov ve Pronin'den yönetti. Çıkacak makaleleri kaleme alıyor ve yazı kurulu ile de aralıksız mektuplaşıyordu. Dergi özellikle "Marksizmin Üç Kaynağı ve Üç Unsuru", "Ulusal Sorun Üzerine Eleştiri Notları", "Ulusların Kendi Kaderlerini Tayin Hakkı" olmak üzere, Lenin'in yazılarından bazılarını bastı. Dergi, Çar Hükümeti tarafından Birinci Dünya Savaşı arifesinde yasaklandı. Yayıncı 1917 sonbaharında yeniden başladı; Lenin'in 2 makalesiyle bir tek sayı çıktı: "Bolşevikler devlet iktidarında kalacaklar mı?" ve "Parti Programının yeniden düzenlenmesi için".

14) Bkz: F. Engels, *Ludwig Feuerbach ve Klasik Alman Felsefesinin Sonu* (K.Marx ve F. Engels, iki cilt halinde *Seçme Eserler*, c.II, s.389-438); F.Engels, *Anti-Dühring*; K. Marx ve F. Engels, *Komünist Partisi Manifestosu*.

AGENCE INFO-TURK

Section de

Recherche-Traduction-Documentation

Diffusion: COODIFF

Ch. de Ninove, 561 - Bruxelles 1080

